

บทที่ 5

ลักษณะภูมิทัศน์ชายแดนและการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ชายแดน

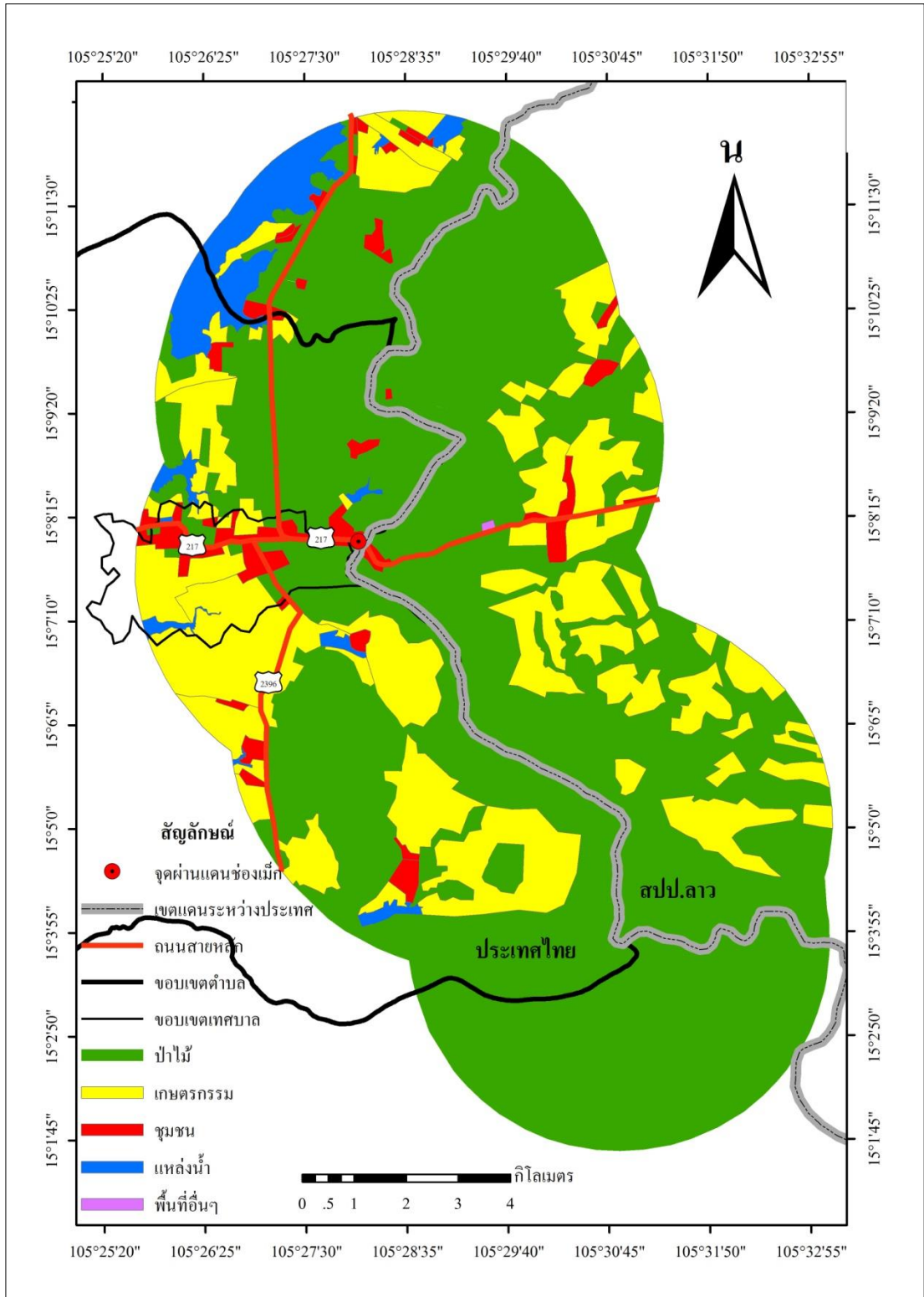
ในบทนี้เป็นการนำเสนอผลการศึกษาลักษณะภูมิทัศน์ชายแดนและการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ชายแดน ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ภูมิทัศน์กายภาพและภูมิทัศน์วัฒนธรรม ในด้านภูมิทัศน์กายภาพ คือ การใช้ที่ดิน และด้านภูมิทัศน์วัฒนธรรม ได้แก่ การตั้งถิ่นฐาน พื้นที่ทางการค้าและเส้นทางคมนาคมและสิ่งอำนวยความสะดวก โดยแบ่งช่วงเวลาการศึกษาออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 ก่อนปี พ.ศ. 2532 ช่วงที่ 2 ปี พ.ศ. 2532–2539 และช่วงที่ 3 ปี พ.ศ. 2540–2555 ส่วนการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์กายภาพ แบ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ระหว่าง พ.ศ. 2531–2539 และการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ระหว่าง พ.ศ. 2539–2555 โดยศึกษาทั้งฝั่งประเทศไทยและสปป.ลาว เนื่องจากข้อจำกัดในการเก็บข้อมูลในพื้นที่สปป.ลาว การศึกษาส่วนใหญ่จึงเน้นที่ฝั่งประเทศไทย ส่วนฝั่งสปป.ลาวสามารถศึกษาในส่วนของ การใช้ที่ดินที่ได้จากการแปลภาพถ่ายเทียม สำหรับการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรม แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการตั้งถิ่นฐาน ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม โดยภูมิทัศน์ชายแดนแต่ละช่วงเป็นการแบ่งตามระยะเวลาที่มีเหตุการณ์สำคัญที่จะทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงด้านภูมิทัศน์บริเวณชายแดน ซึ่งได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 1

5.1 ภูมิทัศน์กายภาพ

5.1.1 การใช้ที่ดิน ช่วงที่ 1 (ก่อนปี พ.ศ. 2532)

การใช้ที่ดินบริเวณชายแดนช่องเม็ก ในระยะกันชน (buffer) จากเส้นเขตแดนระหว่างประเทศ เป็นระยะทาง 4 กิโลเมตรออกไปทั้งสองฝั่งชายแดนไทย-ลาว (รูป 5.1) มีพื้นที่ทั้งหมด 175.53 ตารางกิโลเมตร ผลการศึกษาจากการแปลภาพถ่ายเทียมจากโปรแกรม Google Earth ในปี พ.ศ. 2531 (ตาราง 5.1) พบการใช้ที่ดิน 5 ประเภท ได้แก่ พื้นที่ป่าไม้ พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ชุมชน แหล่งน้ำ และพื้นที่อื่นๆ ที่เป็นพื้นที่โล่ง

เมื่อพิจารณาสัดส่วนการใช้ที่ดินในปี พ.ศ. 2531 พบว่าลักษณะทางพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว บริเวณช่องเม็กมีพื้นที่ป่าไม้มากที่สุด (ร้อยละ 70) ประเภทของป่าไม้ในพื้นที่เป็นป่าเต็งรังและป่าเบญจพรรณ โดยมีไม้ที่สำคัญ ได้แก่ เต็ง รัง ประดู่ แดง ตะแบก และพะยูง พื้นที่ป่าส่วนใหญ่อยู่บริเวณรอบๆ เส้นเขตแดนระหว่างประเทศทั้งฝั่งไทยและฝั่งลาว

รูป 5.1 การใช้ที่ดิน ปี พ.ศ. 2531

ตาราง 5.1 การใช้ที่ดิน ปี พ.ศ. 2531

ประเภทการใช้ที่ดิน	พื้นที่ (ตารางกิโลเมตร)			ร้อยละ
	ไทย	สปป.ลาว	รวม	
ป่าไม้	73.24	49.86	123.10	70.00
เกษตรกรรม	24.69	15.96	40.65	23.16
ชุมชน	4.24	1.14	5.38	3.06
แหล่งน้ำ	6.02	0.33	6.35	3.62
พื้นที่อื่นๆ	0.03	0.02	0.05	0.03
รวม	108.22	67.31	175.53	100

พื้นที่เกษตรกรรมมีพื้นที่รองลงมาจากพื้นที่ป่าไม้ มีพื้นที่ร้อยละ 23 ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำนา นอกนั้นก็จะเป็นพื้นที่ปลูกพืชไร่และพืชสวน การกระจายตัวของพื้นที่เกษตรกรรมในปี พ.ศ. 2531 ส่วนใหญ่อยู่บริเวณที่ราบ และใกล้กับแหล่งน้ำ ได้แก่ อ่างเก็บน้ำเขื่อนสิรินธร อ่างเก็บน้ำห้วยหลวง อ่างเก็บน้ำห้วยเหวอ อ่างเก็บน้ำบ้านหินสูง เป็นต้น และในสปป.ลาวมีพื้นที่เกษตรกรรมร้อยละ 16 ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำนาเช่นเดียวกับไทย มีการกระจายตัวบริเวณพื้นที่ที่ราบ ซึ่งห่างออกไปจากเส้นเขตแดนระหว่างประเทศประมาณ 4-5 กิโลเมตร

พื้นที่ชุมชน มีพื้นที่ร้อยละ 3 โดยกระจุกตัวอยู่ตามเส้นทางคมนาคม ผังไทยมีชุมชนชายแดนช่องเม็ก บ้านทุ่งหนองบัว บ้านเหล่าอินทร์แปลง บ้านหินสูง บ้านห้วยวังลม และบ้านด่านมน ส่วนฝั่งลาวมีบ้านวังเต่า เมืองโพนทอง แขวงจำปาสัก สปป.ลาว

แหล่งน้ำ มีพื้นที่ร้อยละ 4 แหล่งน้ำที่มีขนาดใหญ่ที่สุด คือ อ่างเก็บน้ำเขื่อนสิรินธร และแหล่งน้ำขนาดเล็กที่กระจายอยู่ตามหมู่บ้าน ได้แก่ อ่างเก็บน้ำห้วยวังลม อ่างเก็บน้ำห้วยหลวง อ่างเก็บน้ำห้วยเหวอ และอ่างเก็บน้ำบ้านหินสูง นอกจากนี้ยังมีพื้นที่อื่นๆ อีก ร้อยละ 0.03 ซึ่งเป็นพื้นที่ว่างที่ยังไม่ได้นำไปใช้ประโยชน์ และในสปป.ลาวไม่มีการพัฒนาแหล่งน้ำ

การใช้ที่ดินในช่วงนี้ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่าไม้ แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ในพื้นที่ ที่มีป่าไม้จำนวนมาก โดยเฉพาะบริเวณพรมแดนทางธรรมชาติที่เป็นสันเขาตามแนวชายแดนไทย-ลาว ส่วนพื้นที่เกษตรกรรมเป็นพื้นที่ทำนา ทำสวน ทำไร่ที่อยู่ห่างออกมาจากแนวเขตแดนระหว่างประเทศ ใกล้แหล่งน้ำตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้นตามอ่างเก็บน้ำต่างๆ ส่วนพื้นที่ชุมชนในพื้นที่ยังมีสัดส่วนที่ไม่มาก เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นป่าไม้ เมื่อพิจารณาพื้นที่แต่ละฝั่งชายแดนส่วนใหญ่ยังเป็นพื้นที่ป่าไม้ที่มีมากที่สุดเช่นกัน

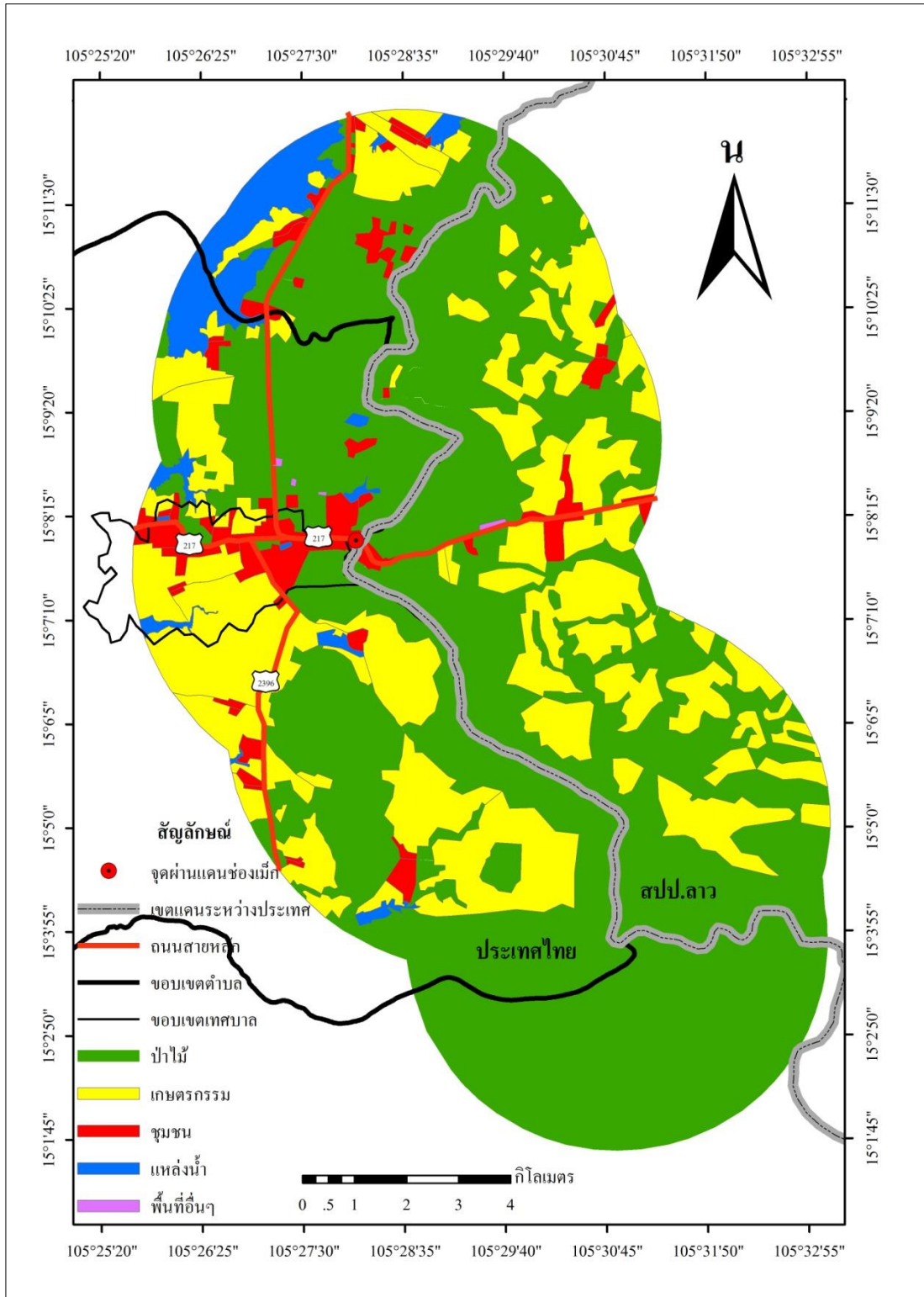
5.1.2 การใช้ที่ดิน ช่วงที่ 2 (ปี พ.ศ. 2532-2539)

ในปี พ.ศ. 2539 การใช้ที่ดินบริเวณชายแดนช่องเม็ก ในพื้นที่ระยะกันชน จากเส้นเขตแดนระหว่างประเทศ เป็นระยะทาง 4 กิโลเมตร ออกไปทั้งสองฝั่งชายแดนไทย-ลาว พบการใช้ที่ดิน 5 ประเภท (ตาราง 5.2) เช่นเดียวกับช่วงแรก โดยการใช้ที่ดินประเภทป่าไม่มีเนื้อที่มากที่สุด (ร้อยละ 65 ของพื้นที่ทั้งหมด) ส่วนใหญ่พบบริเวณเส้นเขตแดนระหว่างไทยและลาว ซึ่งเป็นภูเขาและที่สูง การใช้ที่ดินประเภทที่ 2 คือ การใช้ที่ดินประเภทเกษตรกรรม (ร้อยละ 27) พื้นที่เกษตรกรรมส่วนใหญ่เป็นนาข้าว เพราะอยู่ใกล้แหล่งน้ำ การใช้ที่ดินประเภทที่ 3 คือ การใช้ที่ดินประเภทชุมชน (ร้อยละ 4) พบเห็นตามเส้นทางคมนาคม การใช้ที่ดินประเภทที่ 4 คือ การใช้ที่ดินประเภทแหล่งน้ำ (ร้อยละ 4) ส่วนใหญ่เป็นแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น คือ อ่างเก็บน้ำต่างๆ และการใช้ที่ดินประเภทที่ 5 มีเนื้อที่น้อยที่สุด เป็นการใช้ที่ดินประเภทพื้นที่อื่นๆ (ร้อยละ 0.07) ได้แก่ พื้นที่โล่ง พื้นที่ว่าง และไม่มีการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ข้อสังเกตการใช้ที่ดินทั้งสองฝั่งบริเวณเส้นเขตแดนระหว่างประเทศ (รูป 5.2) พบว่าชุมชนฝั่งประเทศไทยมีการขยายตัวติดกับด้านชายแดนมาก ทั้งพื้นที่การค้า ที่อยู่อาศัย และเกษตรกรรม ส่วนฝั่งสปป.ลาวมีการขยายตัวเล็กน้อย ทั้งนี้คงเป็นเพราะนโยบายในการบริหารจัดการพื้นที่ชายแดนที่แตกต่างกันของแต่ละประเทศ โดยบริเวณชายแดนฝั่งสปป.ลาวที่ใกล้กับเส้นเขตแดนระหว่างประเทศนั้นปรากฏเฉพาะสถานที่ราชการ พื้นที่ทางการค้า ไม่พบที่อยู่อาศัย ส่วนฝั่งประเทศไทยนั้น ปรากฏทั้งสถานที่ราชการ พื้นที่ทางการค้า ที่อยู่อาศัย และพื้นที่เกษตรกรรมบางส่วน

ตาราง 5.2 การใช้ที่ดิน ปี พ.ศ. 2539

ประเภทการใช้ที่ดิน	พื้นที่ (ตารางกิโลเมตร)			ร้อยละ
	ไทย	สปป.ลาว	รวม	
ป่าไม้	68.87	44.27	113.22	64.50
เกษตรกรรม	25.85	20.14	47.99	27.35
ชุมชน	6.30	1.47	7.78	4.43
แหล่งน้ำ	5.05	1.36	6.41	3.65
พื้นที่อื่นๆ	0.06	0.07	0.13	0.07
รวม	108.22	67.53	175.53	100

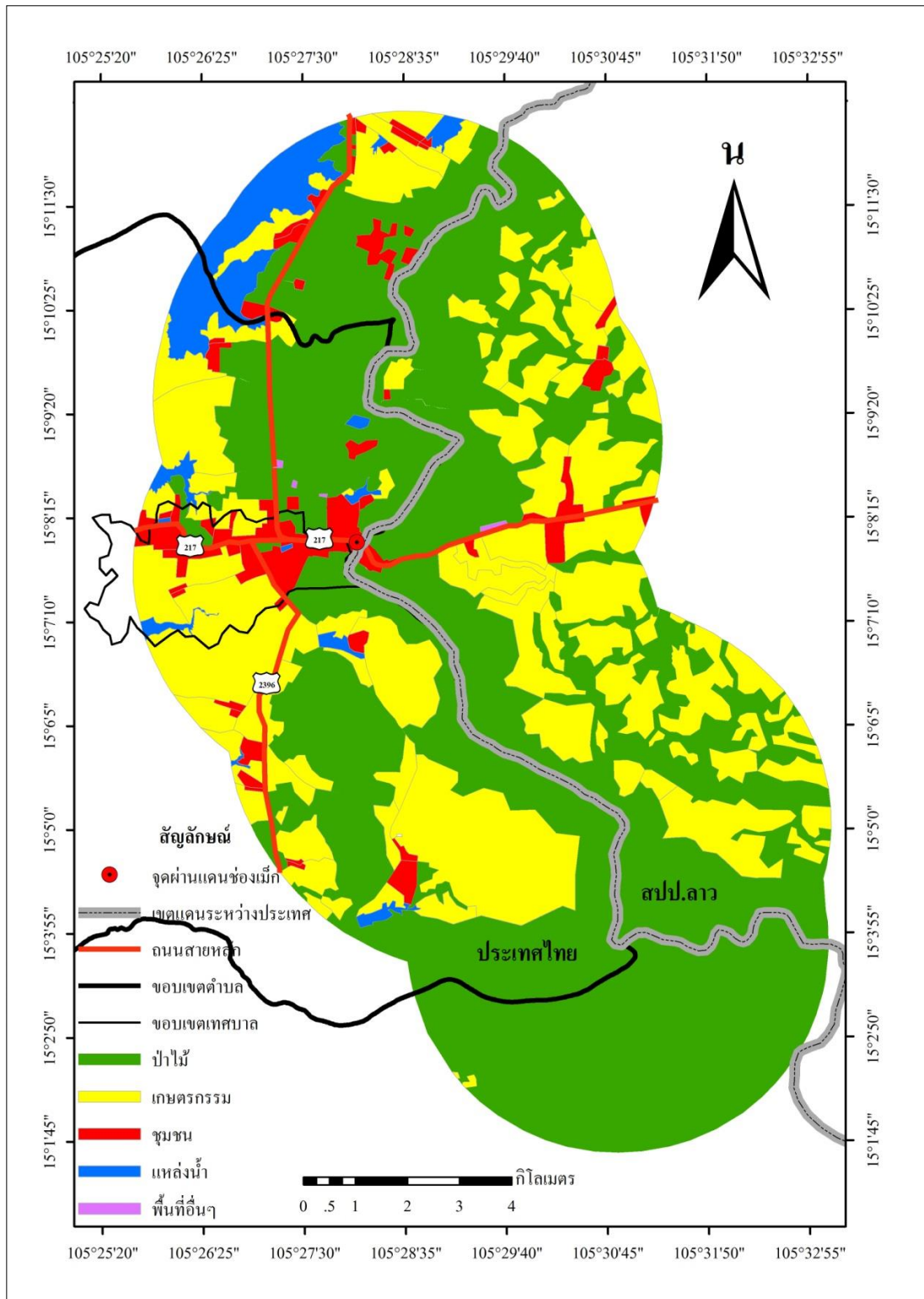

รูป 5.2 การใช้ที่ดิน ปี พ.ศ. 2539

5.1.3 การใช้ที่ดิน ช่วงที่ 3 (ปี พ.ศ. 2540–2555)

การใช้ที่ดินบริเวณชายแดนช่องเม็ก ในระยะกันชน จากเส้นเขตแดนระหว่างประเทศ เป็นระยะทาง 4 กิโลเมตร ออกไปทั้งสองฝั่งชายแดนไทย-ลาว ในปี พ.ศ. 2555 พบมีการใช้ที่ดิน 5 ประเภทเช่นเดิม โดยการใช้ที่ดินประเภทป่าไม้ยังพบมากที่สุด (ร้อยละ 62 ของพื้นที่ทั้งหมด) ส่วนใหญ่พบบริเวณเส้นเขตแดนระหว่างไทยและลาว ซึ่งเป็นภูเขาและที่สูง อีกทั้งบางส่วนยังเป็นเขตพื้นที่อนุรักษ์ของกรมป่าไม้ ซึ่งประชาชนไม่สามารถเข้าไปตัดไม้และใช้ประโยชน์บริเวณพื้นที่ดังกล่าวได้ การใช้ที่ดินประเภทที่ 2 คือ การใช้ที่ดินประเภทเกษตรกรรม (ร้อยละ 30) พบบริเวณใกล้กับพื้นที่ชุมชน โดยฝั่งประเทศไทยกระจายอยู่ใกล้อ่างเก็บน้ำ ได้แก่ อ่างเก็บน้ำลำโดมน้อย อ่างเก็บน้ำห้วยวังลม อ่างเก็บน้ำห้วยหลวง อ่างเก็บน้ำห้วยเหวอ และอ่างเก็บน้ำบ้านหินสูง ที่เป็นแหล่งน้ำให้ประชาชนไว้ใช้ในการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ส่วนฝั่งประเทศสปป.ลาว กระจายอยู่ทั่วไปบริเวณพื้นที่ราบ การใช้ที่ดินประเภทที่ 3 คือ การใช้ที่ดินประเภทชุมชน ได้แก่ ที่อยู่อาศัย ร้านค้า สถานที่ราชการ ฯลฯ (ร้อยละ 4) กระจุกตัวเป็นกลุ่มอยู่ตามเส้นทางคมนาคม โดยพบมากที่สุดใกล้กับด่านชายแดน การใช้ที่ดินประเภทที่ 4 คือ การใช้ที่ดินประเภทแหล่งน้ำ ร้อยละ 4 ของพื้นที่ทั้งหมด ส่วนใหญ่เป็นแหล่งน้ำที่เกิดจากการสร้างขึ้นของมนุษย์ คือ อ่างเก็บน้ำ ส่วนใหญ่เป็นน้ำจากอ่างเก็บน้ำลำโดมน้อย ที่รองรับน้ำจากเขื่อนสิรินธร และการใช้ที่ดินประเภทที่ 5 ที่พบน้อยที่สุด คือ การใช้ที่ดินประเภทพื้นที่อื่นๆ (ร้อยละ 0.08) ซึ่งเป็นพื้นที่โล่ง พื้นที่ว่างเปล่า และยังไม่มีการนำมาใช้ประโยชน์ ในช่วงนี้พบว่าพื้นที่ป่าไม้ลดลง เพราะพื้นที่เกษตรกรรม และพื้นที่ชุมชนเพิ่มขึ้น จากการพัฒนาพื้นที่ เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้น จึงเกิดความต้องการที่อยู่อาศัยและที่ดินในการทำกินเพิ่มขึ้นด้วยตามลำดับ ทำให้การใช้ที่ดินเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยมีที่อยู่อาศัยเพิ่มขึ้น พื้นที่ทางการเกษตรเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะยางพารา พืชไร่ ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้มากในปัจจุบัน

จาก รูป 5.3 และตาราง 5.3 การใช้ที่ดิน ปี พ.ศ. 2555 ในช่วงนี้แต่ละฝั่งมีการใช้ประโยชน์ที่ดินที่แตกต่างกันไป พบว่าพื้นที่ฝั่งสปป.ลาวไม่มีชุมชนมาอยู่อาศัยใกล้บริเวณเส้นเขตแดนระหว่างประเทศ เหมือนชุมชนชายแดนช่องเม็ก ทั้งนี้เนื่องจากนโยบายของทางการลาวที่ให้บริการชายแดนเป็นพื้นที่ราชการและการค้าขายเท่านั้น

รูป 5.3 การใช้ที่ดิน ปี พ.ศ. 2555

ตาราง 5.3 การใช้ที่ดิน ปี พ.ศ. 2555

ประเภทการใช้ที่ดิน	พื้นที่ (ตารางกิโลเมตร)			ร้อยละ
	ไทย	สปป.ลาว	รวม	
ป่าไม้	64.41	43.44	108.97	62.08
เกษตรกรรม	30.89	20.96	52.20	29.74
ชุมชน	6.34	1.48	7.82	4.45
แหล่งน้ำ	5.05	1.36	6.41	3.65
พื้นที่อื่นๆ	0.06	0.07	0.13	0.08
รวม	108.22	67.53	175.53	100

5.2 การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์กายภาพ

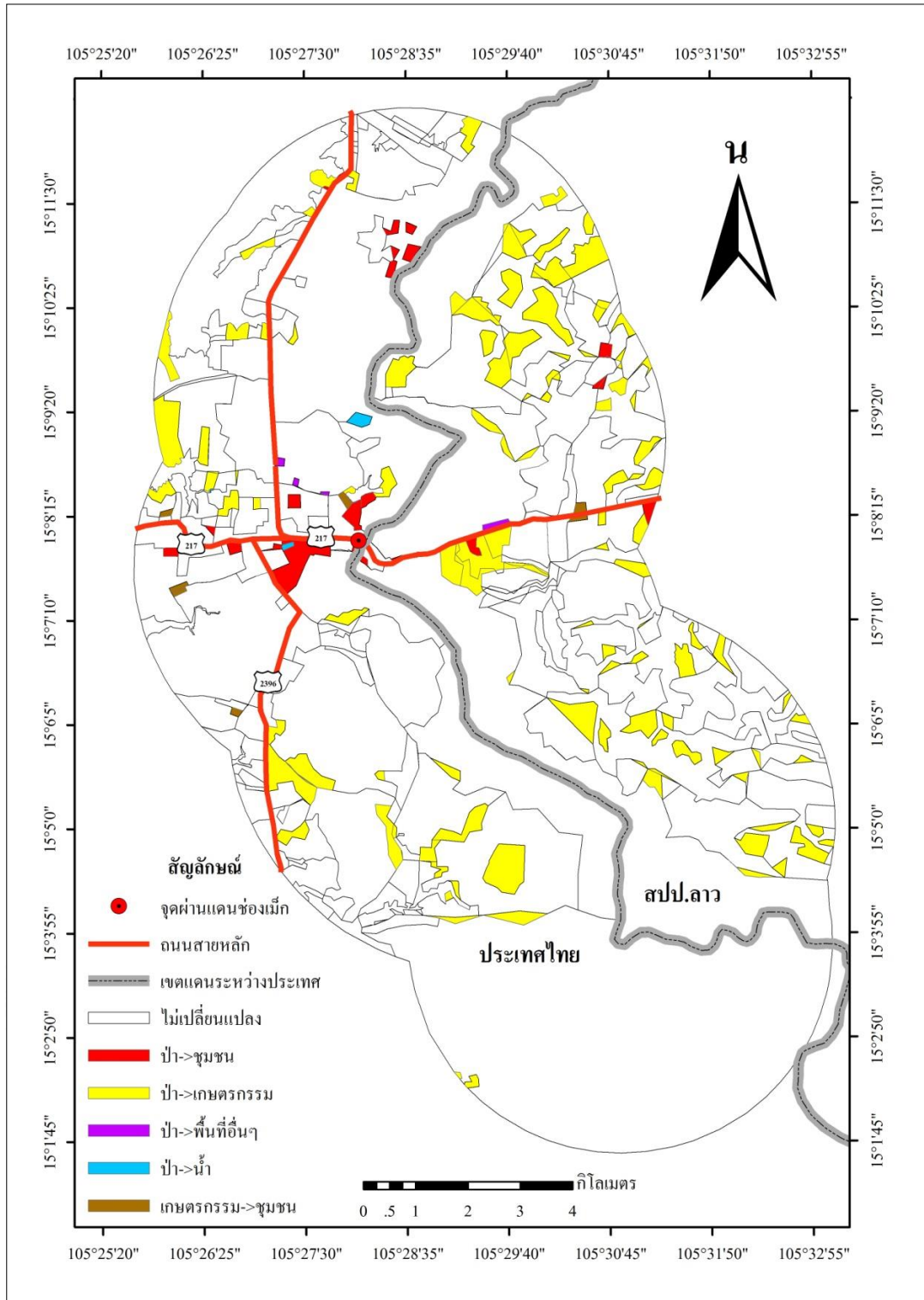
5.2.1 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ระหว่าง พ.ศ. 2531-2539

จากลักษณะภูมิทัศน์ชายแดนในช่วงที่ 1 และ 2 ได้ผลการศึกษารูปการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์กายภาพ ระหว่าง พ.ศ. 2531-2539 ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ระหว่าง พ.ศ. 2531-2539 (ตาราง 5.4) พื้นที่ป่าไม้ลดลงร้อยละ 5 พื้นที่เกษตรกรรมเพิ่มขึ้นร้อยละ 4 พื้นที่ชุมชนเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.37 แหล่งน้ำเพิ่มร้อยละ 0.03 และพื้นที่อื่นๆ เพิ่มร้อยละ 0.04 พบว่าพื้นที่ป่าไม้ลดลง เปลี่ยนแปลงไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ชุมชน แหล่งน้ำและพื้นที่อื่นๆ พื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไปและเพิ่มขึ้นมากที่สุดคือพื้นที่เกษตรกรรม พบว่าพื้นที่เกษตรกรรมที่เพิ่มขึ้น เป็นพื้นที่นา ปลูกข้าวนาปี ปลูกไถ่แหล่งน้ำ ในสปป.ลาวก็มีการขยายพื้นที่มาก ส่วนพื้นที่ชุมชนที่เพิ่มขึ้นก็เป็นในส่วนของตลาดชายแดนช่องเม็ก ที่มีการสร้างอาคารพาณิชย์ โดยการเคหะแห่งชาติ ส่วนพื้นที่แหล่งน้ำและพื้นที่อื่นๆ มีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก (รูป 5.4)

ตาราง 5.4 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ระหว่าง พ.ศ. 2531-2539

การใช้ที่ดิน	พื้นที่ (ตารางกิโลเมตร)		การเปลี่ยนแปลง พ.ศ. 2531-2539			
	พ.ศ. 2531	พ.ศ. 2539	ไทย	สปป.ลาว	พื้นที่รวม	ร้อยละรวม
ป่าไม้	123.10	113.22	-4.37	-5.51	-9.88	-5.05
เกษตรกรรม	40.65	47.99	1.16	6.18	7.34	4.19
ชุมชน	5.38	7.78	2.06	0.34	2.40	0.37
แหล่งน้ำ	6.35	6.41	0.05	0.01	0.06	0.03
พื้นที่อื่นๆ	0.05	0.13	0.03	0.05	0.08	0.04

รูป 5.4 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ระหว่าง พ.ศ. 2531-2539

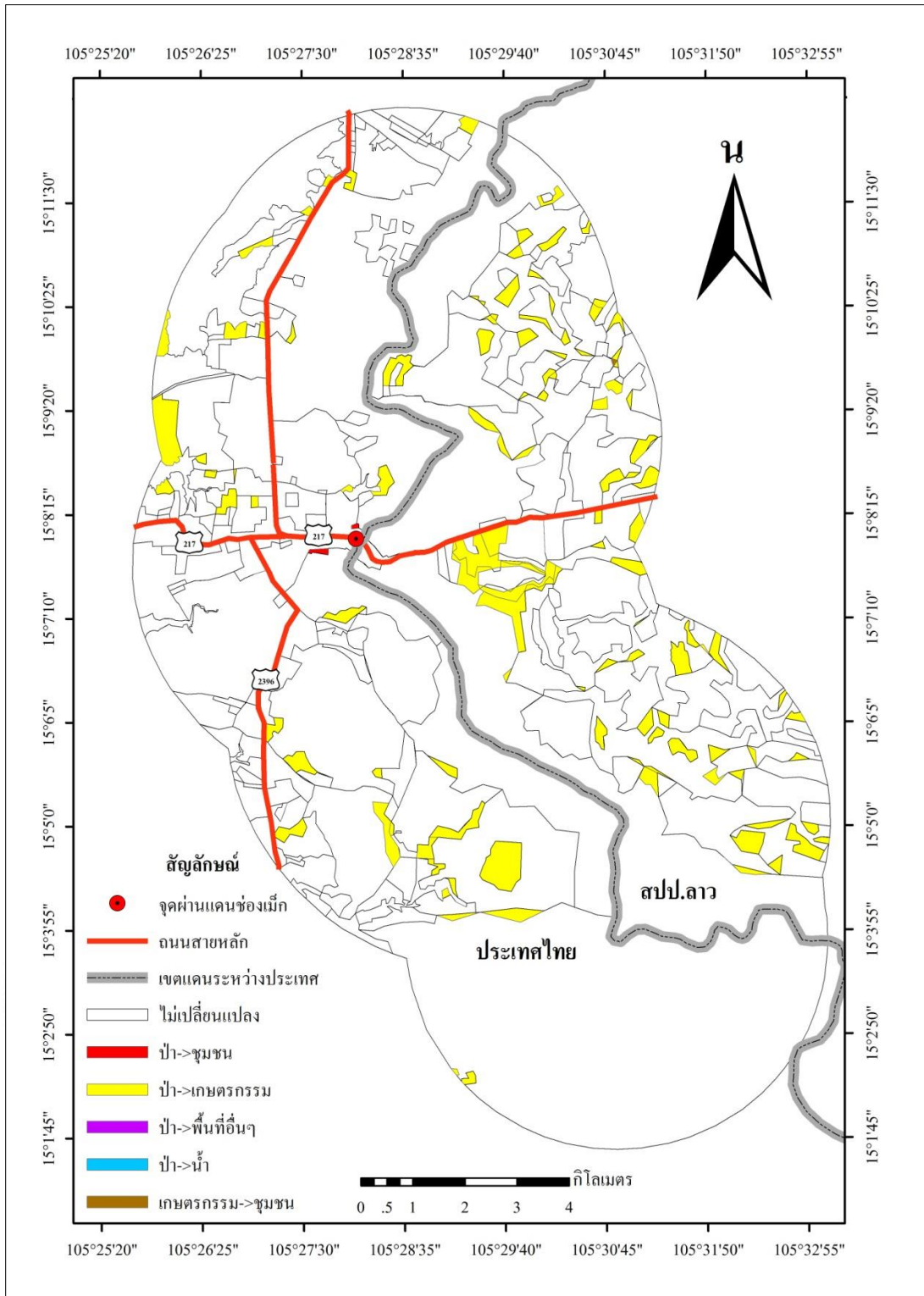
5.2.2 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ระหว่าง พ.ศ. 2539-2555

จากลักษณะภูมิทัศน์กายภาพในช่วงที่ 2 และ 3 ทำให้ได้ผลการศึกษากการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์กายภาพ ระหว่าง พ.ศ. 2539-2555 ดังนี้

การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ระหว่าง พ.ศ. 2539-2555 (ตาราง 5.5) พื้นที่ป่าไม้ลดลงร้อยละ 2 พื้นที่เกษตรกรรมเพิ่มขึ้นร้อยละ 2 พื้นที่ชุมชนเพิ่มขึ้นร้อยละ 0.02 ส่วนแหล่งน้ำและพื้นที่อื่นๆ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะเห็นได้ว่าพื้นที่ป่าไม้ที่ลดลงเปลี่ยนแปลงไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรมและชุมชน ซึ่งพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไปและเพิ่มขึ้นมากที่สุดคือพื้นที่เกษตรกรรม จากการสำรวจภาคสนามพบว่าพื้นที่เกษตรกรรมที่เพิ่มขึ้น เป็นพื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง และสวนยางพารา เนื่องจากเป็นพืชที่มีราคาสูงขึ้น ประชาชนจึงหันมาปลูกกันเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการขยายพืชที่เพาะปลูกทางการเกษตรเข้าไปในพื้นที่ป่าไม้ ส่วนพื้นที่ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก คือ ร้อยละ 0.02 ของพื้นที่ทั้งหมด เนื่องจากการค้าระดับท้องถิ่นไม่ได้ขยายตัวมากเหมือนกับการค้าที่ผ่านแดน (รูป 5.5) จากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่ามีหมู่บ้านหินสูงที่ทำเฟอร์นิเจอร์ไม้ แต่จากการสัมภาษณ์ผู้ที่ทำบอกว่าไม้ที่นำมาใช้เป็นไม้ที่ปลูก ไม่ได้ลักลอบตัดไม้ในป่าไม้มานำใช้ในการทำเฟอร์นิเจอร์ ซึ่งไม้ที่ใช้เป็นไม้ยูคาลิปตัส สำหรับสปป.ลาวพื้นที่ป่าไม้ลดลงเช่นกัน แต่พื้นที่เกษตรกรรมมีการขยายตัวต่ำ

ตาราง 5.5 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ระหว่าง พ.ศ. 2539-2555

การใช้ที่ดิน	พื้นที่ (ตารางกิโลเมตร)		การเปลี่ยนแปลง พ.ศ. 2539-2555			
	พ.ศ. 2539	พ.ศ. 2555	ไทย	สปป.ลาว	พื้นที่รวม	ร้อยละรวม
ป่าไม้	113.22	108.97	-3.26	-0.99	-4.25	-2.42
เกษตรกรรม	47.99	52.20	3.39	0.82	4.21	2.39
ชุมชน	7.78	7.82	0.03	0.01	0.04	0.02
แหล่งน้ำ	6.41	6.41	0.00	0.00	0.00	0.00
พื้นที่อื่นๆ	0.13	0.13	0.00	0.00	0.00	0.00

รูป 5.5 การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ระหว่าง พ.ศ. 2539-2555

ในการเปลี่ยนแปลงด้านพื้นที่นั้น เมื่อวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2555 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติในหลักการร่างกฎกระทรวงกำหนดทำหรือที่ศูนย์สนามบินสุลกากร อนุมัติด้านพรมแดนและด้านสุลกากร จากที่สุลกากรได้กำหนดให้ด้านชายแดนเมืองโพนทอง แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตรงหลักเขตแดน หมายเลข กม.7-107 ทางหลวงหมายเลข 217 ถึงด้านสุลกากรช่องเม็กเป็นทางอนุมัติและตั้งด้านพรมแดนช่องเม็ก พร้อมทั้งตั้งด้านสุลกากรช่องเม็ก สำหรับการนำเข้าหรือส่งออกของ ซึ่งเดิมที่ที่กรมสุลกากรเป็นหน่วยที่มีด้านอยู่ใน อำเภอพิบูลมังสาหาร เรียกว่าด้านสุลกากรพิบูลมังสาหาร ต่อมาด้านดังกล่าวได้ย้ายไปตั้งอยู่ที่ด้านช่องเม็ก อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี จึงตั้งชื่อใหม่ว่า ด้านสุลกากรช่องเม็ก โดยโอนย้ายบุคคลากรและอุปกรณ์ทั้งหมดของด้านสุลกากรพิบูลมังสาหารย้ายมาปฏิบัติการที่แห่งใหม่ คือ ด้านสุลกากรช่องเม็ก (เคลินิวส์, 2555) การที่ด้านสุลกากรย้ายมาตั้งอยู่ที่ด้านชายแดนช่องเม็ก ก็เป็นอีกหนึ่งการเปลี่ยนแปลงบริเวณชายแดน เพราะมีการสร้างด้านสุลกากร อาคารที่พักอาศัย และลานจอดรถขนส่งสินค้า

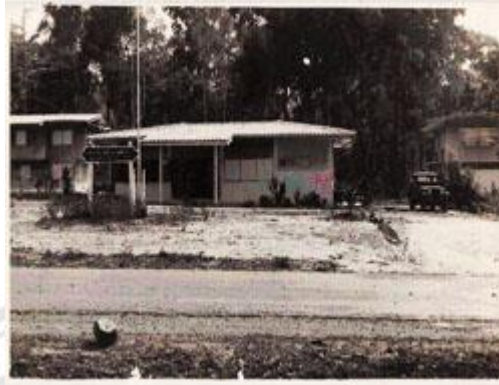
5.3 ภูมิทัศน์วัฒนธรรม

5.3.1 ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ช่วงที่ 1 (ก่อนปี พ.ศ. 2532)

1) การตั้งถิ่นฐาน

พัฒนาการการค้าชายแดนมีความสัมพันธ์กับลักษณะภูมิทัศน์ชายแดนและการเปลี่ยนแปลง จากการที่เกิดการค้าชายแดนขึ้น โดยเริ่มจากการค้าชายแดนในมูลค่าไม่มาก จนเพิ่มปริมาณและมูลค่าการค้าจำนวนมาก คนจากสองฝั่งประเทศที่ซื้อสินค้าแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันสร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่น รวมถึงเศรษฐกิจในประเทศที่เกิดการขยายตัวจากการค้าระหว่างประเทศ เมื่อเศรษฐกิจบริเวณชายแดนเกิดการขยายตัวทำให้พื้นที่ทางการค้าบริเวณชายแดนเปลี่ยนแปลงไปด้วย ทั้งจากการพัฒนาของภาครัฐและการขยายพื้นที่ของประชาชนที่อยู่บริเวณนั้น ดังนั้นการศึกษาภูมิทัศน์ชายแดนและการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ชายแดนก็จะทำให้เข้าใจลักษณะทางพื้นที่ ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่ชายแดน และการบริหารจัดการของภาครัฐ

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนชายแดนช่องเม็กเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2505 เนื่องจากได้มีประกาศของกระทรวงมหาดไทยเมื่อวันที่ 23 ตุลาคม พ.ศ. 2505 ให้ย้ายด้านพรมแดนบ้านหนองเม็ก ตำบลฝางคำ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี มาตั้งอยู่ที่ช่องเม็ก ตำบลฝางคำ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี จึงได้เกิดเป็นชุมชนชายแดนช่องเม็กขึ้นตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 79 ตอนที่ 99 หน้า 1653 ลงวันที่ 6 พฤศจิกายน พ.ศ. 2505 ในช่วงแรกนี้บริเวณชายแดนจึงปรากฏที่ตั้งที่ทำการค้าชายแดน และบ้านพักเจ้าหน้าที่ (รูป 5.6)

รูป 5.6 ที่ตั้งที่ทำการด่านพรมแดนช่องเม็ก ปี พ.ศ. 2505
ที่มา: <http://www.immubon.go.th/history.htm>, 2556

จากรูป 5.7 ที่เป็นรูปด่านพรมแดนช่องเม็ก ปี พ.ศ. 2505 จะเห็นว่าบริเวณด่านพรมแดนช่องเม็กมีเพียงรั้วกัน บริเวณถนนที่เชื่อมต่อไปยังแขวงจำปาสัก สปป.ลาว โดยรอบเป็นป่าไม้ ตรงจุดรอยต่อชายแดนก็มีป้ายแสดงความเป็นเจ้าของพื้นที่ที่ทางการไทยเอาไปตั้งไว้ เพื่อบ่งบอกว่าฝั่งนี้เป็นพื้นที่ของประเทศไทย

รูป 5.7 ด่านพรมแดนช่องเม็ก ปี พ.ศ. 2505

ที่มา: <http://www.immubon.go.th/history.htm>, 2556

ตำบลช่องเม็ก เดิมขึ้นอยู่กับตำบลฝางคำได้แยกออกมาตั้งเป็นตำบลช่องเม็กในปี พ.ศ. 2515 ประกอบด้วย 10 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านหนองเม็ก หมู่ที่ 2 บ้านโป่งดินดำ หมู่ที่ 3 บ้านเหล่าอินทร์แปลง หมู่ที่ 4 บ้านทุ่งหนองบัว หมู่ที่ 5 บ้านหินสูง หมู่ที่ 6 บ้านอ่างประคู้ หมู่ที่ 7 บ้านห้วยน้ำใส หมู่ที่ 8 บ้านหนองใหญ่ หมู่ที่ 9 บ้านคำลือชา และหมู่ที่ 10 บ้านด่านเม่น ขณะนั้น

ตำบลช่องเม็กยังขึ้นอยู่กับอำเภอพิบูลมังสาหาร ต่อมาในปี พ.ศ. 2535 กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยประกาศจัดตั้งอำเภอลิรินธรขึ้น ตำบลช่องเม็กจึงได้มาขึ้นกับอำเภอลิรินธร

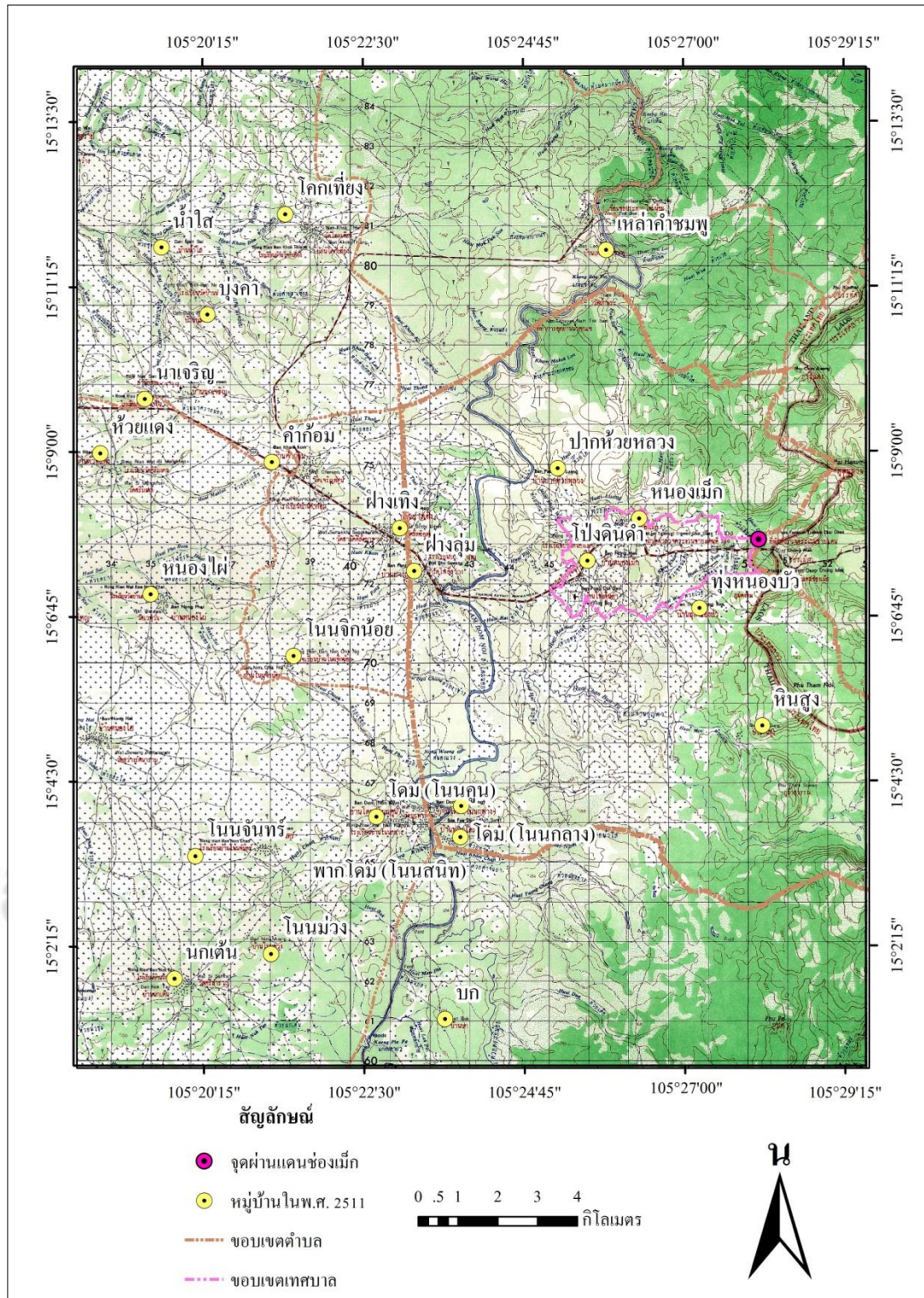
เมื่อได้ประกาศให้ย้ายด่านพรมแดนไปที่ช่องเม็ก ทางภาครัฐได้จัดให้ประชาชนเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณด้านชายแดน จึงเกิดเป็นชุมชนชายแดนขึ้น เมื่อเกิดเป็นชุมชน ประชาชนทั้งสองฝั่งได้มีการติดต่อกัน เกิดการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าท้องถิ่น คนลาวข้ามมาซื้อสินค้าที่ฝั่งไทย ประชาชนที่เข้ามาอยู่ในช่วงแรกเป็นประชาชนที่มีถิ่นฐานบริเวณชายแดน

ในปี พ.ศ. 2511 ได้มีการสร้างเขื่อนสิรินธรขึ้น เป็นเขื่อนหินถมแกนดินเหนียว สร้างกันแม่น้ำลำโดมน้อยที่เป็นสาขาของแม่น้ำมูล บริเวณแก่งเซน้อย ตำบลช่องเม็ก อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี การก่อสร้างเขื่อนทำให้ประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ได้รับผลกระทบจากน้ำท่วม โดยประชาชนบางส่วนจากตำบลฝางคำ อำเภอพิบูลมังสาหารได้อพยพมาจากชุมชนเดิมที่ได้รับผลกระทบ คือ บ้านฝางลุ่ม และบ้านฝางเทิงที่ถูกน้ำท่วมเมื่อก่อสร้างอ่างเก็บน้ำเขื่อนสิรินธร จึงได้ย้ายมาก่อตั้งหมู่บ้านใหม่ ซึ่งขึ้นกับตำบลโนนกลาง อำเภอพิบูลมังสาหาร มีทั้งหมด 9 หมู่บ้าน ต่อมาได้แยกเป็นตำบลฝางคำ และมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ในปี พ.ศ. 2535 ให้ตำบลฝางคำขึ้นอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอลิรินธร มีทั้งหมด 4 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านคำก้อม หมู่ที่ 2 บ้านฝางเทิง หมู่ที่ 3 บ้านโนนจิก และหมู่ที่ 4 บ้านคำกลาง และบางส่วนก็ย้ายถิ่นฐานมาบุกเบิกและก่อสร้างบ้านเรือนใหม่ที่บ้านหินสูง บ้านทุ่งหนองบัว อำเภอพิบูลมังสาหาร ในขณะนั้น

แผนที่ลักษณะภูมิประเทศ พ.ศ. 2511 (รูป 5.8) แสดงที่ตั้งหมู่บ้านก่อนการก่อสร้างเขื่อนสิรินธรที่กันแม่น้ำลำโดมน้อย ภายหลังการสร้างเขื่อนทำให้บ้านฝางลุ่ม บ้านฝางเทิง บ้านโดม (โนนคูน) บ้านโดม (โนนกลาง) และบ้านปากโดม (โนนสนธิ) ถูกน้ำท่วม ประชาชนในหมู่บ้านดังกล่าวได้ย้ายไปอยู่ที่หมู่บ้านอื่น ประชาชนที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านบริเวณชายแดนมาที่บ้านทุ่งหนองบัวและบ้านหินสูง ประชาชนที่ได้รับผลกระทบก็ได้รับค่าชดเชยจากทางการ พร้อมกันนี้ทางการได้จัดสรรที่ดินทำกินให้ที่ตำบลนิคมลำโดมน้อย จัดเป็น 16 นิคมสร้างตนเอง

โครงการนิคมสร้างตนเองลำโดมน้อยเป็นโครงการพิเศษที่คณะรัฐมนตรีมอบหมายให้กรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย ดำเนินการอพยพประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนสิรินธรออกจากพื้นที่ที่ถูกน้ำท่วม เมื่อปี พ.ศ. 2512 มีจำนวนมากกว่า 1,000 ครอบครัวให้มีที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน โดยกำหนดให้ใช้พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติกุดชุม อำเภอพิบูลมังสาหาร และป่าสงวนแห่งชาติหินกอง อำเภอโขงเจียม จำนวน 61,502 ไร่ ปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตตำบลนิคมลำโดมน้อย อำเภอลิรินธร ลักษณะการตั้งถิ่นฐานบริเวณชายแดนในช่วงแรกนี้ ยังไม่มีการวางแผน ประชาชนเข้าไปบุกเบิกและสร้างที่อยู่อาศัยเอง ยกเว้นพื้นที่นิคมสร้างตนเองที่ภาครัฐได้จัดสรรและวางผังพื้นที่ให้ประชาชนเข้าไปสร้างบ้านเรือนเพื่ออยู่อาศัยและทำกิน ซึ่งประชาชน

บางส่วนในหมู่บ้านนี้ได้เข้ามาทำการค้าขายที่ช่องเม็ก แม้ตำบลนิคมลำโดมน้อยอยู่นอกพื้นที่ศึกษา แต่อาจมีผลกระทบต่อพื้นที่ศึกษา เพราะมีคนจากพื้นที่ดังกล่าวย้ายเข้ามา

รูป 5.8 ลักษณะภูมิประเทศ และที่ตั้งหมู่บ้าน ปี พ.ศ. 2511

ในปี พ.ศ. 2530 รัฐบาลได้เปิดจุดผ่อนปรนชายแดนชั่วคราวช่องเม็ก ให้ชาวบ้านในพื้นที่ได้ค้าขายกับสปป.ลาว อาทิตย์ละสองวัน โดยครั้งแรกจัดเป็นตลาดนัด ในวันจันทร์และวันศุกร์ บริเวณริมถนนหลวงหมายเลข 217 ต่อมารัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ใช้นโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า เปิดประตูสู่อินโดจีน และได้มอบหมายให้ทางจังหวัดอุบลราชธานี โดยอำเภอพิบูลมังสาหาร เป็นผู้ดูแลจัดรูปแบบตลาดและชุมชนให้กับราษฎร ด้วยการจัดแปลงที่ดินให้ชาวบ้านเช่าอยู่ในอัตราแปลงละ 700 บาทและออกแบบแปลนก่อสร้าง โดยให้ชาวบ้านก่อสร้างเองได้ ทำการค้าขายในทิศใต้ของทางหลวงหมายเลข 217 เรียกว่าชุมชนตลาดชายแดนช่องเม็ก ซึ่งเป็นตลาดเก่าที่ชาวบ้านค้าขายอยู่ในปัจจุบันนี้

ทั้งนี้จากข้อมูลสถิติประชากรในช่วงนี้พบว่าประชากรตำบลช่องเม็กในปี พ.ศ. 2530 มีจำนวน 3,816 คน พอมาในปี พ.ศ. 2531 มีจำนวน 3,985 คน เพิ่มขึ้นจากปีที่แล้วจำนวน 169 คน เหตุผลที่เพิ่มขึ้นส่วนหนึ่งเพราะการที่รัฐบาลได้เปิดจุดผ่อนปรนชายแดนชั่วคราวที่ช่องเม็ก ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่ได้ค้าขายกับสปป.ลาว อาทิตย์ละสองวัน มีประชาชนในตำบลใกล้เคียงย้ายเข้ามาเพื่อทำการค้าขายในพื้นที่ชายแดนช่องเม็ก นอกจากนี้ทางจังหวัดอุบลราชธานียังได้จัดสรรที่ดินให้ประชาชนเข้าไปอยู่อาศัย โดยทำการก่อสร้างอาคารบ้านเรือนและอาคารร้านค้าเองได้ ซึ่งก็อาจเป็นเหตุผลหนึ่งให้คนเข้ามาอยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้นในตำบลช่องเม็ก

2) พื้นที่ทางการค้า

ในช่วงแรกของการเป็นด่านชายแดนช่องเม็ก บริเวณพื้นที่ชายแดนอาจจะยังไม่ปรากฏให้เห็นเป็นพื้นที่ทางการค้าหรือตลาดชายแดน เนื่องจากการค้าขายยังไม่ค่อยมีบทบาทมากนักในอดีต เพราะเป็นเพียงการแลกเปลี่ยนสินค้าเล็กๆ น้อยๆ ของประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดน เช่น ของป่า น้ำปลาเกลือ เป็นต้น ทั้งนี้ด่านชายแดนช่องเม็กในอดีตที่ตั้งขึ้นตามประกาศกระทรวงมหาดไทยนั้น ได้กำหนดที่ตั้งที่ทำการด่านตรวจคนเข้าเมือง เพื่อเป็นช่องทางให้คนต่างด้าวเข้ามาในราชอาณาจักรและกำหนดให้บุคคลหรือพาหนะที่จะเข้ามา หรือออกไปนอกราชอาณาจักร ผ่านการตรวจของพนักงานเจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมือง เพราะฉะนั้นลักษณะภูมิทัศน์ชายแดนในช่วงนี้จะปรากฏที่ทำการด่านพรมแดนช่องเม็ก อาคารบ้านพักเจ้าหน้าที่ด่านตรวจคนเข้าเมือง บริเวณโดยรอบเป็นป่า และที่ทำการด่านตรวจคนเข้าเมืองต้องอยู่ติดกับถนนทางหลวงหมายเลข 217 ที่เชื่อมต่อไปยังแขวงจำปาสัก สปป.ลาว

แม้ว่าในปี พ.ศ. 2530 รัฐบาลได้เปิดจุดผ่อนปรนชายแดนชั่วคราวช่องเม็ก ให้ชาวบ้านบริเวณชายแดนช่องเม็กทำการค้าขายกับสปป.ลาว อาทิตย์ละสองวัน โดยครั้งแรกเป็นตลาดนัดค้าขายในวันจันทร์และวันศุกร์ บริเวณริมถนนหน้าด่านชายแดน จึงถือได้ว่าพื้นที่ทางการค้าในช่วง

นี้อยู่บริเวณริมถนน เป็นสถานที่ขายสินค้าชั่วคราว เพราะเป็นตลาดนัด มีการค้าขายในเวลาและวันที่กำหนดขึ้น ไม่ใช่พื้นที่ทางการค้าในลักษณะถาวร ซึ่งยังไม่ปรากฏให้เห็นที่ตั้งทางการค้าของประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดน

3) เส้นทางคมนาคมขนส่งและสิ่งอำนวยความสะดวก

เส้นทางคมนาคมขนส่ง รวมถึงโครงสร้างพื้นฐานถือว่ามีส่วนสำคัญต่อลักษณะภูมิทัศน์ชายแดนทั้งในด้านการเข้าถึงและสิ่งอำนวยความสะดวกในการใช้ชีวิตประจำวันของประชาชน จากแผนที่ลักษณะภูมิประเทศ พ.ศ. 2511 ของกรมแผนที่ทหาร พบว่าในช่วงนั้นมีถนนเพียงถนนสายหลักเส้นเดียว คือ ถนนทางหลวงหมายเลข 217 ที่เป็นถนนพื้นอ่อน กว้างสองทางวิ่ง จากตัวเมืองอุบลราชธานีไปสิ้นสุดที่หน้าด่านชายแดนช่องเม็ก และไปเชื่อมกับถนนทางหลวงหมายเลข 10 ของสปป.ลาว ในบางหมู่บ้านก็ยังไม่มียอดถนนเข้าไปถึง มีเพียงทางเท้าและทางเกวียน บางพื้นที่ก็จะได้เฉพาะหน้าแล้งเท่านั้น เพราะหน้าฝนทำให้ติดหล่ม การคมนาคมยังไม่สะดวกและมีความลำบาก

ต่อมาเมื่อมีถนนเข้าถึงในแต่ละชุมชน แต่ละหมู่บ้านมากขึ้น ก็ทำให้การเดินทางสะดวก การเข้าถึงทรัพยากรทางธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ก็มีมากขึ้น ส่งผลต่อสภาพภูมิทัศน์ชายแดน ทั้งการตัดไม้และการขยายพื้นที่เกษตรเพื่อทำกินและอยู่อาศัย แต่ในช่วงแรกนี้ยังไม่มียอดถนน ปรากฏเพียงบริเวณรอบๆ ชุมชนที่ประชาชนตั้งถิ่นฐานอยู่ เริ่มมีเส้นทางคมนาคมที่ยังคงเป็นถนนดินลูกรังเชื่อมจากถนนสายหลักไปยังแต่ละหมู่บ้าน แต่ละชุมชน เพื่อความสะดวกในการเดินทาง จากที่ในอดีตอาจจะเพียงทางเกวียน ที่รถไม่สามารถวิ่งได้

5.3.2 ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ช่วงที่ 2 (ปี พ.ศ. 2532-2539)

1) การตั้งถิ่นฐาน

ในช่วงนี้มีประชาชนจากจังหวัดอื่นได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณชายแดนช่องเม็กมากขึ้น เนื่องจากมีนโยบายเปิดตลาดการค้าและการลงทุนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7(พ.ศ.2535-2539) ซึ่งนโยบายการเปิดความสัมพันธ์ทางการค้าและการลงทุนในอินโดจีนและประเทศเพื่อนบ้านนี้ ได้เพิ่มโอกาสให้ประเทศไทยเป็นประเทศเศรษฐกิจด้านหน้าในภูมิภาคนี้มากขึ้น ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับนี้ จังหวัดอุบลราชธานีได้จัดทำโครงการพัฒนาด่านชายแดนช่องเม็กขึ้นเพื่อตอบสนองนโยบายรัฐบาลในการเปิดประตูการค้าสู่กลุ่มประเทศอินโดจีน ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาทั้งด้านการค้า การท่องเที่ยว และการสร้างโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการขยายตัวของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

จากนโยบายดังกล่าวทำให้การค้าชายแดนช่องเม็ก โดยเฉพาะการค้าท้องถิ่นที่ตลาดชายแดนช่องเม็กอยู่ในยุครุ่งเรือง ประชาชนจากหลากหลายที่ต่างอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณตลาดชายแดนช่องเม็กเป็นจำนวนมาก เพื่อประกอบกิจการการค้าและตั้งถิ่นฐานอยู่ที่นี่ เมื่อคนอพยพเข้ามามากขึ้น พื้นที่ชุมชนชายแดนช่องเม็กก็เกิดการขยายตัว บางส่วนบุกรุกเข้าไปยังที่ของรัฐ ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ แต่ในขณะนั้นทางภาครัฐก็ผ่อนปรน ไม่ควบคุมการเข้ามาใช้ประโยชน์ที่ดินของประชาชน ดังนั้นจึงเกิดการเข้าไปสร้างที่อยู่อาศัยและสร้างที่ดินทำกิน

ในปี พ.ศ. 2534 อำเภอสิรินครได้ออกหมายเลขทะเบียนบ้านให้กับราษฎรที่อยู่อาศัยในส่วนของตลาดช่องเม็ก พร้อมทั้งกำหนดให้เสี่ยภาษีโรงเรือน และภาษีการค้าอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดความเจริญมากขึ้น จนพื้นที่ด่านชายแดนช่องเม็กได้กลายเป็นเป้าหมายในการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางการค้ากับประเทศในอินโดจีน

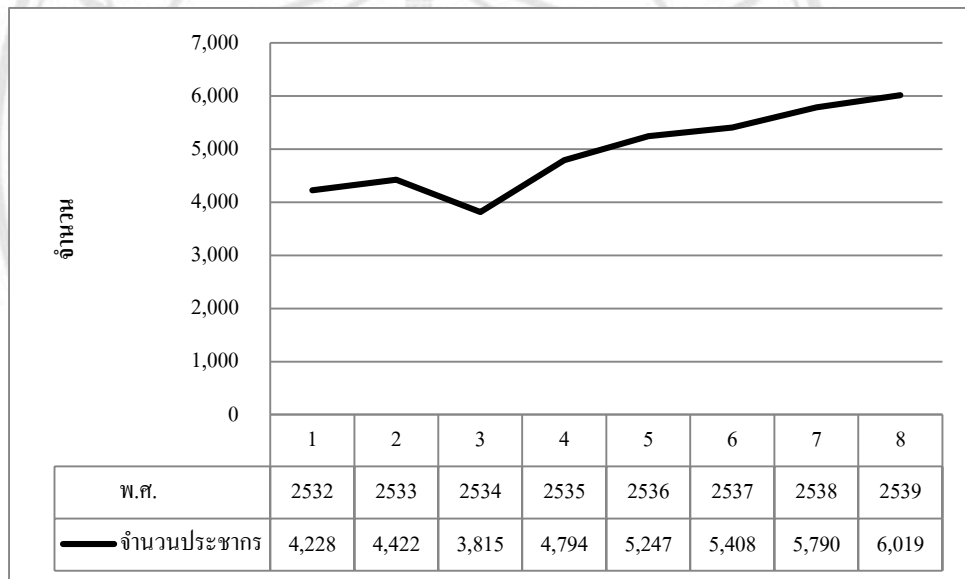
ต่อมาในปี พ.ศ. 2536 คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติโครงการพัฒนาด่านช่องเม็กตามที่สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทยเสนอ ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยวชายแดน และส่งเสริมด้านเศรษฐกิจ โดยมีหน่วยงานราชการต่างๆ 21 หน่วยงาน เข้าร่วมโครงการ โดยในสวนตลาดชุมชนช่องเม็ก ให้กรมโยธาธิการและผังเมือง กระทรวงมหาดไทย และกรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง ประสานให้การเคหะแห่งชาติ ดำเนินการก่อสร้างอาคารพาณิชย์

ปี พ.ศ. 2540 การเคหะแห่งชาติ ได้สร้างอาคารเพื่อเตรียมอพยพชาวชุมชนช่องเม็กเข้าไปอยู่อาศัย แต่การดำเนินการดังกล่าวชาวชุมชนไม่มีส่วนร่วมทั้งการวางผังและออกแบบ ดังนั้นหลังการก่อสร้างแล้วเสร็จ จึงไม่มีใครยอมย้ายเข้าไปในส่วนที่การเคหะแห่งชาติสร้างขึ้น เนื่องจากไม่เหมาะสำหรับการทำการค้า ต่อมาทางราชการโดยอำเภอสิรินคร ได้กีดกันให้ชาวบ้านจับสลากเพื่อเข้าไปเช่าที่ในอาคารที่ทางการเคหะแห่งชาติจัดสร้างขึ้น หากใครจับสลากเข้าไปเช่าแล้วต้องรื้อบ้านเก่าทิ้งภายใน 30 วัน หากไม่จับสลาก จะดำเนินการฟ้องร้องให้ออกจากพื้นที่ตามกฎหมาย เพราะชาวบ้านไม่มีเอกสารสิทธิ์ ในที่ดินที่ตลาดชุมชนชายแดนช่องเม็ก ต่อมาชาวบ้านรวมตัวกันประมาณ 200 ครอบครัว ยื่นหนังสือต่อทางอำเภอสิรินคร และทางจังหวัดอุบลราชธานี แต่ทั้งสองส่วน ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ ชาวบ้านจึงเข้าร่วมกับสมัชชาคนจน ยื่นหนังสือต่อกระทรวงมหาดไทย แต่ก็ไม่ได้รับคำตอบหรือการแก้ไขปัญหาแต่อย่างไร

ในช่วงนี้ถือว่าเป็นช่วงที่การตั้งถิ่นฐานบริเวณชายแดนช่องเม็กมีการขยายตัวมาก จนส่วนราชการต้องเข้ามาควบคุม จัดการ และดูแล โดยมีการสร้างอาคารพาณิชย์เพื่อให้ประชาชนที่ทำการค้าชายที่ตลาดชายแดนช่องเม็กเข้าไปอยู่ เพราะพื้นที่บริเวณตลาดชายแดนช่องเม็กนั้นเป็นพื้นที่ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ ประชาชนที่เข้าไปอยู่และทำการค้านั้นถือว่าเป็นผู้บุกรุกทั้งหมด เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวทางการจึงได้การสร้างอาคารพาณิชย์ขึ้นมา ให้ประชาชนเข้าไปเช่าเพื่ออยู่อาศัยและ

ทำการค้า แต่อาคารพาณิชย์ที่สร้างขึ้นมานั้นผู้ประกอบการค้าที่ทำการค้าในพื้นที่ชายแดนนั้นมองว่าทำเลที่ตั้งไม่เหมาะสมต่อการทำการค้า ประชาชนจึงต่อต้าน ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2555) พบว่าอาคารพาณิชย์ดังกล่าวมีประชาชนบางส่วนเข้าไปอยู่อาศัยและทำการค้าในเฉพาะส่วนหน้าที่ติดกับถนนเท่านั้น บริเวณตรอก ซอยที่เข้าถึงลำบากก็ไม่มีคนเข้าไปอยู่ กลายเป็นอาคารร้างที่ไม่มีคนเข้าไปอยู่อาศัย ซึ่งก็แสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวของการบริหารจัดการของภาครัฐได้เช่นกัน

จากรูป 5.9 จะพบว่าในช่วง พ.ศ. 2532-2533 จำนวนประชากรมีจำนวนเพิ่มขึ้น และเริ่มลดลงในปีถัดไป จนมาเพิ่มขึ้นอีกครั้งในปี พ.ศ. 2535-2539 ทั้งนี้เมื่อดูข้อมูลด้านการตั้งถิ่นฐานพบว่าในช่วง พ.ศ. 2532 ประชาชนจากจังหวัดอื่นอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณชายแดนช่องเม็กมากขึ้น เนื่องจากมีนโยบายเปิดตลาดการค้าและการลงทุนทำให้มีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น

รูป 5.9 จำนวนประชากรตำบลช่องเม็ก ปี พ.ศ. 2532-2539

2) พื้นที่การค้า

ในช่วงที่ 2 นี้เป็นช่วงที่ภาครัฐมีนโยบายเปิดตลาดการค้าและการลงทุนตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 และจากนโยบายของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ในปี พ.ศ. 2535 ที่มีนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า ทำให้เกิดการเปิดประเทศมากขึ้น ส่งผลให้การค้าบริเวณด้านชายแดนช่องเม็กอยู่ในยุครุ่งเรือง เพราะประชาชนทั้งสองประเทศสามารถเดินทางข้ามฝั่งเข้ามาซื้อสินค้าได้สะดวกและง่ายขึ้น ตลาดการค้าชายแดนเปิดค้าขายทุกวัน ไม่ใช่ตลาดนัดเหมือนในช่วงแรกที่มีกำหนดแค่อาทิตย์ละสองวัน คือ วันจันทร์และวันศุกร์ ทำให้พื้นที่ทางการค้าเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เริ่มมีแผงขายสินค้ามาตั้งตรงหน้าด่านพรมแดนช่องเม็ก รวมถึงการวางของ

ขายกับพื้นตามริมถนน (รูป 5.10) และทั้งสองฟากของถนนทางหลวงหมายเลข 217 มีร้านค้ามาเปิดขายสินค้าทั้งสองฝั่ง ทั้งนี้ในช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ และวันหยุดเนื่องในเทศกาลต่างๆ มีประชาชนจำนวนมากก็เดินทางมาจับจ่ายสินค้าที่ตลาดการค้าชายแดนช่องเม็กทั้งคนไทยและคนลาว (รูป 5.11) ทำให้สินค้าในตลาดการค้าชายแดนมีการค้าขายในปริมาณที่มากขึ้น

รูป 5.10 การวางขายสินค้าของพ่อค้าแม่ค้าหน้าด่านพรมแดนช่องเม็ก
ที่มา: <http://kanchanapisek.or.th/oncc-cgi/text.cgi?no=18546,2556>

รูป 5.11 ประชาชนเดินซื้อสินค้าที่ตลาดชายแดนช่องเม็ก ปี พ.ศ. 2539
ที่มา: <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=33436,2556>

จากคำบอกเล่าของพ่อค้าผู้ที่เคยค้าขายที่ช่องเม็กเมื่อปี พ.ศ. 2539 บอกว่า “ค้าขายดีมาก คนเดินกันเหมือนมดต่อกัน สมัยนั้นถนนมีเส้นเดียว ร้านค้าเต็มไปหมด ตรงหน้าด่านชายแดนก็มี ค้าขายกันวันหนึ่งๆ แทบไม่ได้กินข้าว เพราะคนเยอะมาก ” การที่คนเดินทางมาจับจ่ายซื้อสินค้าที่ ด่านชายแดนช่องเม็กเป็นจำนวนมาก เพราะการเดินทางผ่านข้ามแดนเข้ามามีความสะดวก ไม่ จำเป็นต้องมีเอกสารในการผ่านแดน

รูป 5.12 ประชาชนจากลาวข้ามฝั่งเข้ามาซื้อสินค้า ปี พ.ศ. 2539
ที่มา: <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=33436,2556>

จากที่การค้าชายแดนเจริญรุ่งเรือง ในปี พ.ศ. 2536 มีโครงการพัฒนาด่านช่องเม็ก ใน ส่วนของตลาดการค้าชายแดนช่องเม็กได้วางผังเมืองใหม่ โดยกรมโยธาธิการและผังเมือง ทำให้ใน ปี พ.ศ. 2540 การเคหะแห่งชาติได้สร้างอาคารพาณิชย์ ทำให้พื้นที่ทางการค้าเปลี่ยนแปลงไปมาก หลังจากการวางผังเมืองใหม่และการสร้างอาคารพาณิชย์ที่ตลาดการค้าชายแดนช่องเม็ก พื้นที่ ทางการค้ามีลักษณะเป็นแบบถาวร พ่อค้าแม่ค้าต้องย้ายเข้าไปอยู่ในอาคารพาณิชย์ เพราะเกิดการจั ดระเบียบใหม่ ถนนหน้าด่านชายแดนก็สร้างใหม่ ผู้ค้าเดิมที่เคยค้าขายริมถนนทั้งสองฝั่งก็ต้องขยับ ขยายตามผังเมืองใหม่ที่สร้างขึ้น

3) เส้นทางคมนาคมขนส่งและสิ่งอำนวยความสะดวก

เส้นทางคมนาคมและ โครงสร้างพื้นฐานในช่วงนี้มีการพัฒนามากขึ้นกว่าเดิม เพราะ การค้าชายแดนที่มีความเจริญรุ่งเรือง จนได้รับการผลักดันให้พื้นที่ด่านช่องเม็กเป็นประตูการค้าสู่ อินโดจีน นโยบายดังกล่าวก็ส่งผลให้เกิดการพัฒนาทางพื้นที่ มีการวางผังเมือง มีการตัดถนนขึ้นมา

ใหม่ เพื่อให้การเข้าถึงสะดวก ซึ่งทำให้มีงบประมาณมาพัฒนาและปรับปรุงอย่างการก่อสร้างถนน ทั้งถนนลาดยาง และถนนคอนกรีต ปัจจัยสำคัญที่มีส่วนคือการค้าที่ขยายตัวจนได้รับการพัฒนา และจากการส่งเสริมจากภาครัฐ สำหรับด้านโครงสร้างพื้นฐานนั้น ทั้งไฟฟ้า น้ำประปา ระบบ โทรศัพท์ ก็เข้าถึงยังชุมชนชายแดนช่องเม็กแน่นอน เพราะเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจที่ได้รับการพัฒนา สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะขาดไม่ได้

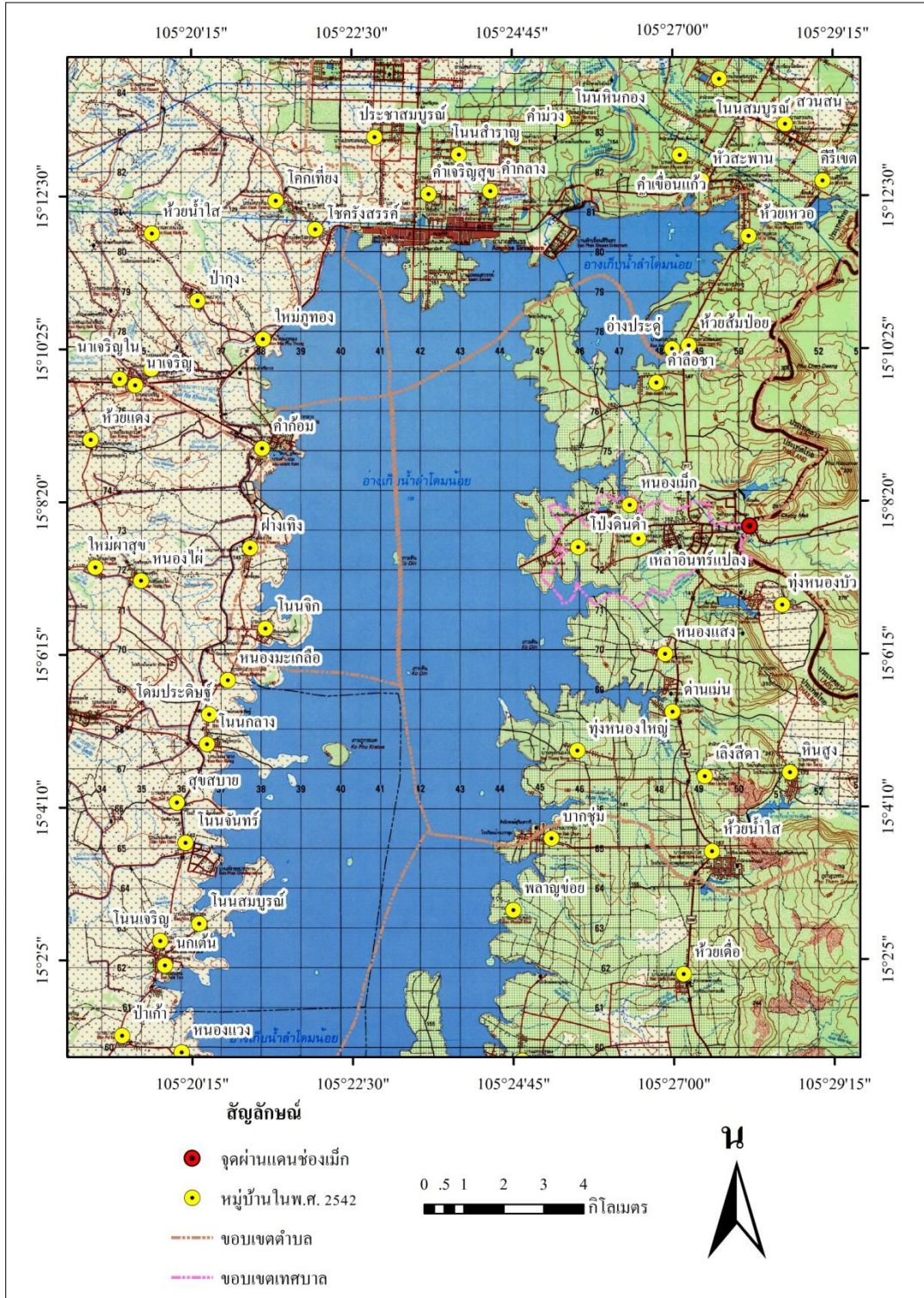
5.3.3 ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ช่วงที่ 3 (ปี พ.ศ. 2540-2555)

1) การตั้งถิ่นฐาน

ในช่วงนี้การตั้งถิ่นฐานของประชาชนบริเวณชายแดนช่องเม็กไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก เพราะผลจากการสร้างอาคารพาณิชย์ ของการเคหะแห่งชาติที่ให้ประชาชนเข้าไปอยู่อาศัยและทำการค้านั้น ไม่ได้ผลตามที่ทางการได้วางแผนไว้ เพราะประชาชนและผู้ประกอบการค้าไม่ได้ให้ความสนใจมากเท่าที่ควร แต่ละคนยังต้องการพื้นที่การค้าเดิมเพื่อค้าขาย ไม่ต้องการย้ายออก เนื่องจากทำเลที่ตั้งของร้านค้าที่มีผลต่อการมาเลือกซื้อสินค้า เพราะพื้นที่ใหม่ที่จัดให้นั้นคนส่วนใหญ่ไม่ค่อยเดินทางมาอย่างที่ทำการค้าในปัจจุบัน แม้ว่าจะมีการวางผังเมืองเพื่อบังคับให้คนในพื้นที่ปฏิบัติตามผังที่ทางการได้มีการวางไว้ แต่ประชาชนส่วนใหญ่ก็ไม่ได้ปฏิบัติตามผังเมือง ซึ่งถือเป็นอีกปัญหาหนึ่งในการจัดการทางพื้นที่ของภาครัฐที่ไม่สามารถแก้ไขได้

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่อนุภูมิภาคและพื้นที่ชายแดน เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งและโอกาสทางเศรษฐกิจของพื้นที่ สร้างความเข้มแข็งให้กับเมืองชายแดน ทำให้มีศักยภาพที่จะเป็นประตูการค้าติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านและนานาชาติให้เชื่อมโยงกัน จากแผนพัฒนาฯ ฉบับดังกล่าวก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านพื้นที่ที่ชายแดนช่องเม็ก โดยเฉพาะพื้นที่ทางการค้าและที่อยู่อาศัยของประชาชนในพื้นที่ดังกล่าว และที่สำคัญคือ เมื่อปี พ.ศ. 2549 ด้านชายแดนช่องเม็กได้รับงบประมาณในการก่อสร้างอาคารด่านตรวจคนเข้าเมืองหลังใหม่ มีช่องการเดินรถเข้า-ออกระหว่างประเทศมากขึ้น มีการก่อสร้างด่านศุลกากรหลังใหม่ และอาคารคลังสินค้า มีการวางผังร้านค้าให้เป็นระบบระเบียบ และการขยายอาคารร้านค้าเพื่อรองรับการท่องเที่ยว พัฒนาเส้นทางคมนาคม สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อรองรับการเจริญเติบโตของการค้าชายแดนและด้านการท่องเที่ยว แม้ว่าในด้านประชาชนไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลงในการย้ายถิ่นที่อยู่ และการตั้งถิ่นฐานมากนัก แต่ในทางพื้นที่มีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมค่อนข้างมาก คือ การสร้างอาคารด่านตรวจคนเข้าเมือง ที่มีความทันสมัย มีมาตรฐาน คูเป็นระบบระเบียบมากขึ้น แน่นหนาว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นก็มาพร้อมกับกฎระเบียบที่เข้มงวดขึ้น การเดินทางผ่านเข้าออกชายแดนก็

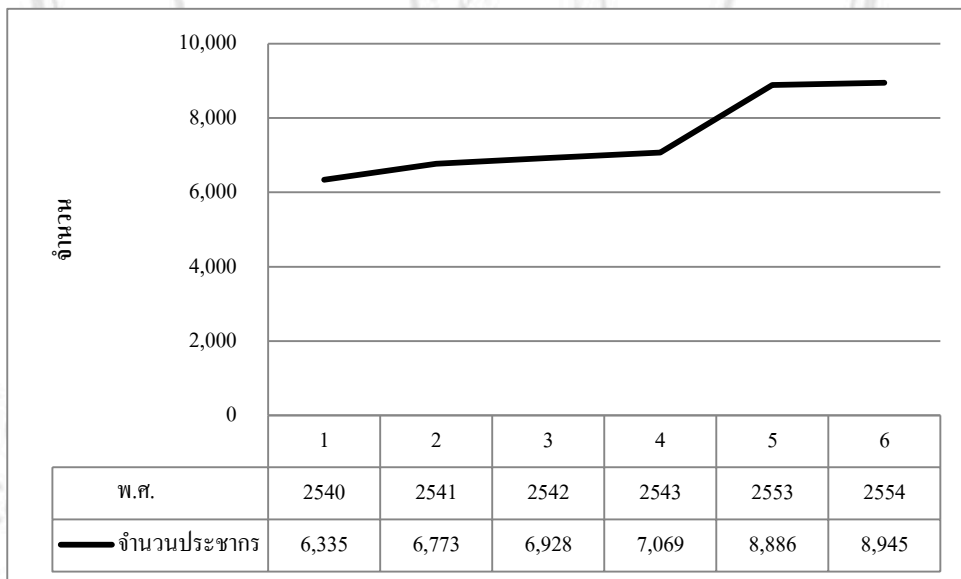
ยุ่งยากขึ้น ก็ส่งผลกระทบต่อประชาชนทั้งคนไทยและคนลาวที่เดินทางผ่านเข้า-ออกที่ด่านชายแดน รวมไปถึงผู้ประกอบการค้าบริเวณชายแดนด้วย (ดังกล่าวแล้วในบทที่ 3)

รูป 5.14 ลักษณะภูมิประเทศ และที่ตั้งหมู่บ้าน ปี พ.ศ. 2542

ด้านการตั้งถิ่นฐานของประชาชนในหมู่บ้านบริเวณรอบชายแดน จากรูป 5.14 แสดงที่ลักษณะภูมิประเทศ พ.ศ. 2542 แสดงที่ตั้งหมู่บ้านหลังการก่อสร้างเขื่อนสิรินธร พบว่าหมู่บ้านที่ถูกน้ำท่วมภายหลังการสร้างเขื่อน ได้แก่ บ้านฝางลุ่ม บ้านฝางเทิง บ้านโดม (โนนคูณ) บ้านโดม (โนนกลาง) และบ้านปากโดม (โนนสนธิ) ประชาชนในหมู่บ้านที่ถูกน้ำท่วมก็ได้ย้ายไปอยู่ที่หมู่บ้านอื่น ส่วนหนึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่าประชาชนบางส่วนในหมู่บ้านดังกล่าวที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านบริเวณชายแดนมาที่บ้านทุ่งหนองบัวและบ้านหินสูง (หมู่บ้านในพื้นที่ศึกษา) โดยมาบุกเบิกพื้นที่ใหม่ เพื่ออยู่อาศัยและเป็นที่ดินทำกิน

จากรูป 5.13 จะพบว่าประชากรเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ไม่มากนัก ทำให้ทราบถึงคนในพื้นที่ที่ไม่ค่อยมีการย้ายเข้าย้ายออก จากการสอบถามเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลช่องเม็ก พบว่าประชาชนจากต่างถิ่นส่วนใหญ่ที่เข้ามาค้าขายที่ชายแดนช่องเม็กไม่ได้ย้ายทะเบียนบ้านมาด้วย เป็นเพียงการเข้ามาอยู่อาศัยชั่วคราว พอค้าขายไม่ดีก็ย้ายออกไป นอกจากคนที่ต้องการมาตั้งถิ่นฐานอยู่ถาวรถึงมีการย้ายทะเบียนบ้านเข้ามาอยู่ในชุมชนช่องเม็ก

รูป 5.13 จำนวนประชากรตำบลช่องเม็ก ปี พ.ศ. 2540-2554

2) พื้นที่ทางการค้า

จากการที่การค้าเจริญรุ่งเรืองมากในช่วงที่ 2 ส่งผลให้ในช่วงนี้พื้นที่ทางการค้าบริเวณด่านชายแดนช่องเม็กเปลี่ยนแปลงไป เพราะทางภาครัฐเห็นว่าเพื่อรองรับกับการขยายตัวทางการค้า ทำให้เกิดอาคารร้านค้าขึ้นใหม่ ทั้งนี้ร้านค้าในลักษณะเดิมก็ยังคงอยู่ แต่มีการขยับขยายในทางพื้นที่

การขยายถนนหน้าด่านชายแดนเป็นที่ช่องจราจรทำให้ร้านค้าเดิมที่อยู่ติดถนนต้องขยับร้านค้าออกไป โดยแบ่งออกเป็น ดังนี้ ฟังทิสเหนือของทางหลวงหมายเลข 217 เป็นอาคารพาณิชย์ สินค้าที่ค้าขายส่วนใหญ่เป็นสินค้าประเภทเสื้อผ้า เครื่องอุปโภคบริโภค (รูป 5.15) ฟังทิสใต้ของทางหลวงหมายเลข 217 เป็นร้านค้าแผงลอย ร้านค้าที่มุงสังกะสี ก่อด้วยอิฐบล็อกชั้นเดียว บางร้านจะเป็นสองชั้น ชั้นบนก่อด้วยไม้ ไว้สำหรับเป็นที่พักอาศัย บางส่วนก็วางขายกับพื้น สินค้าที่ขายส่วนใหญ่เป็นอาหารสด ค้าขายสินค้าในท้องถิ่น เช่น เห็ด หน่อไม้ กบ เขียด เป็นต้น ตลาดมีคนมาซื้อสินค้ามากในช่วงเช้าและเย็น (รูป 5.16)

รูป 5.15 ร้านค้าที่เป็นอาคารพาณิชย์ ฟังทิสเหนือถนนทางหลวงหมายเลข 217

รูป 5.16 ร้านค้าฟังทิสใต้ถนนทางหลวงหมายเลข 217

นอกจากนี้ยังเกิดพื้นที่ทางการค้าบริเวณเกาะกลางถนนหน้าด่านชายแดนขึ้น (รูป 5.17) ทั้งการค้าขายเสื้อผ้า ของป่า และผลไม้ เพราะบริเวณนี้เป็นที่ที่ประชาชนเดินผ่านเวลาจะข้ามด่าน

ชายแดนไปยังตลาดวังเต่า สปป.ลาว พ่อค้าแม่ค้าจึงมาใช้พื้นที่เพื่อขายสินค้า เนื่องจากเห็นว่าทำเลที่ตั้งเป็นที่ประชาชนเดินผ่านจะทำให้สามารถขายสินค้าได้ดีกว่าร้านค้าที่อยู่ทางทิศเหนือและทิศใต้ ถนนทางหลวงหมายเลข 217 และในบางช่วงเวลาทั้งเช้าและเย็นมีรถยนต์ที่มาเปิดท้ายขายผลไม้ตามฤดูกาลใกล้ๆ กับเกาะกลางถนนหน้าด่าน และในวันทุกวันอาทิตย์มีรถหกล้อนำเสื้อผ้ามาขายให้กับพ่อค้าแม่ค้าที่ตลาดชายแดนช่องเม็ก (รูป 5.18)

รูป 5.17 ร้านค้าที่เกาะกลางถนนหน้าด่านชายแดนช่องเม็ก

รูป 5.18 การค้าขายโดยเปิดแผงท้ายรถบริเวณเกาะกลางถนนหน้าด่านชายแดนช่องเม็ก

จากลักษณะพื้นที่ทางการค้าที่กล่าวไปข้างต้นจะเห็นลักษณะภูมิทัศน์ทางพื้นที่การค้า ในช่วงนี้มีลักษณะที่หลากหลายทั้งการค้าขายในอาคารพาณิชย์ แผงลอย วางกับพื้น และท้ายรถยนต์ ซึ่งพบว่าปรากฏพื้นที่ทางการค้าที่ไม่เป็นระเบียบ โดยเฉพาะเกาะกลางถนนที่ไม่ใช่พื้นที่ทางการค้า แต่พ่อค้าแม่ค้าต่างนำสินค้ามาวางขาย เพราะเป็นการค้าขายสินค้าในพื้นที่ตามความพอใจของพ่อค้า

แม่ค้า และภาครัฐก็ไม่สามารถจัดระเบียบพื้นที่การค้าขายตรงนี้ได้ โดยเฉพาะบริเวณเกาะกลางถนนหน้าด่านชายแดน

3) เส้นทางคมนาคมขนส่งและสิ่งอำนวยความสะดวก

ในช่วงนี้ระบบเส้นทางคมนาคมได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะถนนจากหน้าด่านชายแดนช่องเม็ก เมื่อเดินทางไปยังด่านชายแดนช่องเม็กในช่วงนี้มีการก่อสร้างเส้นทางหลวงหมายเลข 217 ให้เป็นถนนลาดยาง 4 ช่องทางจราจร จากอำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี มาสิ้นสุดที่หน้าด่านชายแดนช่องเม็ก ซึ่งถือเป็นโครงการก่อสร้างหนึ่งในการพัฒนาด่านชายแดนเพื่อการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน โดยปรับปรุงเส้นทางคมนาคมให้มีมาตรฐาน เดินทางได้สะดวก จากเดิมเป็นถนนลาดยาง 2 ช่องทางจราจร ที่เป็นหลุมเป็นบ่อ ก็ได้ปรับปรุงให้เป็นถนนลาดยาง 4 ช่องทางจราจร ปรับทางให้เรียบขึ้น เพื่อให้ไม่เป็นอุปสรรคในการเดินทาง รวมถึงการขนส่งสินค้าประเภทต่างๆ ที่ผ่านเข้า-ออกบริเวณด่านชายแดนช่องเม็ก ส่วนทางฝั่งลาวยังเป็นถนน 2 ช่องทางจราจร

5.4 การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรม

5.4.1 การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรม ระหว่าง พ.ศ. 2531-2539

1) ด้านการตั้งถิ่นฐาน

การเปลี่ยนแปลงการตั้งถิ่นฐานระหว่างพ.ศ. 2531-2539 พบการเปลี่ยนแปลง ดังนี้คือ ในปี พ.ศ. 2511 มีการสร้างเขื่อนสิรินธร ทำให้หมู่บ้าน 5 แห่ง ที่อยู่บริเวณใกล้ชายแดนช่องเม็ก บางส่วนถูกน้ำท่วม ได้แก่ บ้านฝางลุ่ม บ้านฝางเทิง บ้านโคม (โนนคูณ) บ้านโคม (โนนกลาง) และบ้านปากโคม (โนนสนธิ) ประชาชนในหมู่บ้านดังกล่าวได้ย้ายมาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านบริเวณชายแดนช่องเม็ก ได้แก่ บ้านทุ่งหนองบัวและบ้านหินสูง ตำบลช่องเม็ก

นอกจากนี้ยังเกิดหมู่บ้านใหม่ขึ้นมาโดยจัดเป็นนิคมสร้างตนเอง 16 แห่ง ในตำบลนิคมลำโดมน้อย อำเภอสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี ส่วนหมู่บ้านที่ด่านชายแดนช่องเม็กในช่วงแรกของการเป็นด่านชายแดนภาครัฐได้เกณฑ์คนเข้ามาอยู่ เพื่อเป็นด่านกันชน และการปักปันเขตแดน ประชาชนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานก็มาจับจองพื้นที่ด้วยตนเอง แต่พื้นที่บริเวณด่านชายแดนถือเป็นพื้นที่ของรัฐที่ประชาชนเข้ามาอาศัยเป็นพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินเท่านั้น ไม่มีสิทธิ์ในการถือครอง (สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ด่านศุลกากรช่องเม็ก, 2556) เมื่อมีการเปิดเป็นด่านชายแดนถาวรช่องเม็กในปี พ.ศ. 2532 ทำให้การค้าชายแดนพัฒนาและเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาก ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่ขึ้น ผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณด่านชายแดนช่องเม็กมากขึ้น เพราะเห็นว่ามีคู่ทางการ

ทำมาหากิน โดยเฉพาะการค้าขายกับสปป.ลาว ผู้คนที่อพยพมาส่วนใหญ่มาจากจังหวัดอื่น เช่น สกลนคร นครพนม ศรีสะเกษ เป็นต้น จากการสัมภาษณ์พบว่าครั้งแรกคือมาท่องเที่ยว แล้วผู้อพยพมีความพอใจต่อโอกาสในการมีรายได้ พอเห็นว่าที่นี่สามารถสร้างรายได้จากการค้าขายได้ดี จึงย้ายครอบครัวมาทำการค้า ทำให้ผู้คนที่อาศัยอยู่บริเวณด่านชายแดนช่องเม็กเป็นคนที่มาจากหลายพื้นที่ เจ้าหน้าที่ภาครัฐให้ข้อสังเกตว่า ทำให้การดูแลพื้นที่ยาก เพราะคนที่มาอยู่ไม่ได้เป็นคนท้องถิ่น ทำให้ไม่ได้มีความรักความผูกพันในถิ่นที่อยู่ มาอาศัยเพื่อทำมาหากินเท่านั้น

ในด้านการพัฒนาเส้นทางคมนาคม และระบบโครงสร้างพื้นฐาน ระหว่าง พ.ศ. 2531-2539 นี้มีการเปลี่ยนแปลงคือการสร้างเส้นทางคมนาคมที่เป็นถนนลาดยาง 2 ช่องทางจราจร มาถึงหน้าด่านชายแดนช่องเม็ก ทำให้สะดวกในการเดินทางจากตัวจังหวัดมาสู่ด่านชายแดนช่องเม็ก และเชื่อมต่อไปยังสปป.ลาว ในด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน มีระบบไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ สาธารณะ ส่งผลให้การติดต่อสื่อสารระหว่างกันมีความสะดวกสบาย ทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ

2) ด้านเศรษฐกิจ

การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ ระหว่าง พ.ศ. 2531-2539 พบว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจบริเวณชายแดนช่องเม็กที่เป็นกิจกรรมหลัก คือ การค้าขายสินค้าอุปโภคบริโภคระหว่างคนไทยและคนลาว โดยเฉพาะคนลาวที่ข้ามฝั่งเข้ามาซื้อสินค้าที่ด่านชายแดนช่องเม็กเพื่อนำไปอุปโภคบริโภคเองและนำไปขายที่ลาวอีกต่อหนึ่ง นอกจากนี้ก็ยังมีบริการด้านการท่องเที่ยวให้กับคนไทยที่ต้องการไปเที่ยวสปป.ลาว แต่ไม่สะดวกในการดำเนินการเอง จะมีบริษัทนำเที่ยวที่อำนวยความสะดวกให้ ในส่วนของการจ้างงานพบว่าร้านค้าส่วนใหญ่ใช้แรงงานคนในครอบครัว มีการจ้างงานไม่มากนัก และในด้านรายได้ประชากร พบว่าในช่วงที่เศรษฐกิจรุ่งเรืองพ่อค้ามีรายได้ไม่ต่ำกว่าวันละแสนบาท เพราะคนเข้ามาซื้อสินค้าจำนวนมาก พอมาในช่วงที่การค้าขายตกต่ำ มีรายได้มากที่สุดเพียงวันละหนึ่งพันบาทเท่านั้น หรือค้าขายไม่ได้เลย

3) ด้านสังคม

การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม ระหว่าง พ.ศ. 2531-2539 พบว่าลักษณะประชากร ที่อาศัยอยู่บริเวณชายแดนช่องเม็กเป็นคนไทย ทั้งเป็นคนในพื้นที่และคนที่ย้ายมาจากต่างจังหวัด ส่วนคนลาวเข้ามาชั่วคราว ซื้อสินค้า หรือมาหาญาติที่ฝั่งไทย แล้วก็ข้ามกลับไปฝั่งลาว เพราะระยะทางระหว่างหมู่บ้านวังเต่ากับชุมชนชายแดนช่องเม็กไม่ไกล (ประมาณ 4 กิโลเมตร) จึงทำให้เดินทางไปมาหากันได้สะดวก และระเบียบปฏิบัติในการข้ามแดนก็ไม่ยุ่งยาก ในด้านการเคลื่อนย้ายพบว่ามิ

ประชาชนจากต่างจังหวัดย้ายเข้ามา เพราะในช่วงนี้การค้าอยู่ในช่วงเฟื่องฟู ค้าขายดี มีกำไร คนจึงย้ายเข้ามาที่ด่านชายแดนช่องเม็กเพื่อประกอบการค้า และในด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน พื้นที่ชายแดนถือเป็นจุดเปราะบางของความปลอดภัย เนื่องจากเป็นที่ที่มีคนเดินทางผ่านเข้าออก มาจากหลากหลายที่ เพราะฉะนั้นบริเวณด่านชายแดนจึงมีด่านตรวจคนเข้าเมือง ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ตำรวจตรวจคนเข้าเมืองทำหน้าที่ตรวจคนเข้า-ออกชายแดน เพื่อรักษาความปลอดภัยและดูแลความสงบเรียบร้อยในพื้นที่

5.4.2 การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์วัฒนธรรม ระหว่าง พ.ศ. 2539-2555

1) ด้านการตั้งถิ่นฐาน

ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2539-2555 นี้พบการเปลี่ยนแปลง คือ การสร้างอาคารพาณิชย์ของการเคหะทางฝั่งทิศเหนือของถนนหมายเลข 217 ซึ่งเป็นอาคารถาวรที่ไว้เพื่อรองรับการขยายตัวทางการค้า โดยให้ประชาชนย้ายเข้าไปอยู่ แต่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ยอมย้ายเข้าไปอยู่ เพราะเห็นว่าทำเลที่ตั้งของอาคารพาณิชย์ดังกล่าวมีรั้วกั้นกับถนน อยู่ห่างจากเส้นทางของคนเดินทางข้ามแดนไปมาตรงด่านชายแดน พื้นที่อาคารที่อยู่ลึกเข้าไปและห่างจากถนนก็ไม่มีคนเข้าไปอยู่อาศัย เพราะไม่เหมาะสำหรับการทำการค้า เนื่องจากค้าขายไม่ได้ ด้วยเหตุนี้จึงมีพ่อค้าแม่ค้าบางส่วนไปทำการค้าขายที่เกาะกลางถนนตรงหน้าด่านชายแดน เพราะใกล้กับที่จอดรถ เป็นจุดที่มีคนเดินไปยังด่านตรวจคนเข้าเมืองเพื่อไปตลาดวังเต่า สปป.ลาว

ในด้านการพัฒนาเส้นทางคมนาคม และโครงสร้างพื้นฐาน มีการสร้างถนนจาก 2 ช่องทางจราจร เป็น 4 ช่องทางจราจร และปรับพื้นผิวถนนให้ได้ตามมาตรฐานทางหลวง ตั้งแต่หน้าด่านชายแดนไปจนถึงที่ว่าการอำเภอสิรินธร จึงช่วยให้การเดินทางมีความสะดวกรวดเร็ว เนื่องจากหน้าด่านชายแดนมีรถบรรทุกขนสินค้าผ่านเข้า-ออกแทบทุกวัน เมื่อขยายถนนเป็น 4 ช่องทางจราจรก็ช่วยให้การจราจรดีขึ้น และในด้านโครงสร้างพื้นฐาน มีครบทั้งระบบไฟฟ้า น้ำประปา เครือข่ายโทรศัพท์ เครือข่ายอินเทอร์เน็ต ศูนย์บริการเงินสด ซึ่งถือว่าเป็นที่จำเป็นในปัจจุบัน โดยเฉพาะเครือข่ายโทรศัพท์และอินเทอร์เน็ต เพราะช่วยทำให้การติดต่อสื่อสารได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น

2) ด้านเศรษฐกิจ

การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ ระหว่าง พ.ศ. 2539-2555 พบว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจในช่วงนี้ยังเป็นการค้า แต่อาจจะไม่เฟื่องฟูเหมือนในช่วงที่ 1-2 เพราะการเปลี่ยนจุดผ่านแดนถาวรช่องเม็กเป็นด่านชายแดนสากลช่องเม็ก ทำให้มีระเบียบขั้นตอนที่ยุงยากขึ้นในการเดินทางผ่านแดนเข้าออก ทำให้คนที่เดินทางมาซื้อสินค้าที่ด่านชายแดนช่องเม็กลดจำนวนลงเป็นอย่างมาก สินค้าที่

เคยค้าขายติดกลับขายไม่ได้ เพราะคนไม่เดินทางมาที่ด่านชายแดน ทั้งนี้คนลาวจำนวนมากยังไม่มีเอกสารที่เป็นทางการ ทำให้การข้ามแดนมีอุปสรรค จากที่แต่ก่อนไม่ต้องใช้เอกสารอะไร แต่ในปัจจุบันต้องมีบัตรประชาชน บัตรผ่านแดน และหนังสือเดินทาง ด้วยเหตุนี้พ่อค้าแม่ค้าบางส่วนที่ไม่สามารถทนแบกรับภาระได้ เนื่องจากค้าขายไม่ได้ ก็เลิกกิจการไป บางส่วนก็ทนอยู่และเลือกปรับตัว โดยค้าขายสินค้าที่ยังเป็นที่ต้องการของประชาชนอยู่ เพื่อให้อยู่รอดในช่วงที่สถานการณ์ทางเศรษฐกิจไม่ค่อยดีนัก ในด้านการจ้างงานพบเฉพาะบางร้านที่มีขนาดใหญ่ เช่น ร้านเสื้อผ้าที่มีเจ้าของเพียงคนเดียว เปิดขายในอาคารพาณิชย์สี่คูหามีคนลาวเป็นลูกจ้างรายวัน แบบเดินทางไปกลับ โดยตอนเช้าเดินทางผ่านข้ามแดนมา และตอนเย็นเมื่อเสร็จงานก็เดินทางกลับ ส่วนร้านค้าเล็กๆ มีเพียงเจ้าของร้านเป็นผู้ดูแล เช่น ร้านขายอาหารและในส่วนจากรายได้ประชากรพบว่าเมื่อเทียบกับในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2531-2539 กับระหว่างปี พ.ศ. 2539-2555 พบว่าในช่วงนี้รายได้ลดลงมาก แม่ค้าร้านขายเสื้อผ้าหนึ่งบอกว่าขายได้วันละไม่ถึงหนึ่งพันบาท และอาจจะปิดร้านเปลี่ยนอาชีพ สาเหตุก็เนื่องจากคนเดินทางมาที่ด่านชายแดนน้อยลง การค้าขายซบเซา และที่สำคัญสินค้าที่ตลาดชายแดนช่องเม็กก็ไม่ค่อยมีความแตกต่างจากที่อื่น ไม่มีความหลากหลาย คนจึงไม่นิยมซื้อ

3) ด้านสังคม

การเปลี่ยนแปลงด้านสังคม ระหว่าง พ.ศ. 2539-2555 พบว่าลักษณะประชากรที่อยู่อาศัยอยู่บริเวณด่านชายแดนช่องเม็กก็ยังไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงมากนัก ส่วนใหญ่ยังคงเป็นไทย ส่วนคนลาวก็มาเป็นลูกจ้างในร้านค้าที่ตลาดชายแดนช่องเม็กในลักษณะมาเช้าเย็นกลับ ส่วนในบางหมู่บ้านที่อยู่ติดชายแดน เช่น บ้านทุ่งหนองบัว และบ้านหินสูง มีคนลาวที่แต่งงานกับคนไทย มีทะเบียนบ้าน อยู่ด้วยกันถูกต้องตามกฎหมาย โดยย้ายมาจากลาว ก็กลายเป็นความผูกพันทางเครือญาติ นานๆ ครั้งก็กลับไปเยี่ยมบ้านที่ฝั่งลาว แต่ไม่ได้เดินทางผ่านเข้าออกทางด่านชายแดน จะเดินทางผ่านช่องพรมแดนทางธรรมชาติ ที่ใกล้กับหมู่บ้านชายแดนนั้นๆ ถือเป็นปัญหาในการดูแลในเรื่องความปลอดภัยของประชาชน เพราะมีพรมแดนทางธรรมชาติที่เจ้าหน้าที่ดูแลไม่ทั่วถึง ก็จะมีปัญหาการลักลอบเข้าเมืองตามมา

5.5 ภูมิทัศน์ชายแดนกับการบริหารจัดการพื้นที่ของภาครัฐ

ส่วนนี้จะกล่าวถึงด้านการบริหารจัดการพื้นที่ในพื้นที่ชายแดนช่องเม็กของภาครัฐ โดยเฉพาะภายหลังจากการวางผังเมืองช่องเม็กและการสร้างด่านตรวจคนเข้าเมืองหลังใหม่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อประชาชนและผู้ประกอบการค้าในท้องถิ่น

บริเวณจุดผ่านแดนช่องเม็กเป็นพื้นที่ชุมชน ทั้งทางฝั่งไทยและฝั่งลาว ชุมชนทางฝั่งไทย นั้นบริเวณชายแดนหน้าด่านประกอบไปด้วยด่านตรวจคนเข้าเมืองช่องเม็ก ด้านศุลกากรช่องเม็ก อาคารที่อยู่อาศัยของเจ้าหน้าที่ศุลกากรและเจ้าหน้าที่ด่านตรวจคนเข้าเมืองช่องเม็ก ช่องทางเดินรถ เข้า-ออกระหว่างประเทศ ที่จอดรถขนส่งสินค้าระหว่างประเทศ บริเวณตลาดการค้าชายแดนช่องเม็กแบ่งเป็นสองฝั่ง มีทางหลวงหมายเลข 217 แบ่งตลาดในแนวเหนือใต้ ตลาดทางด้านทิศเหนืออยู่ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลช่องเม็ก ลักษณะร้านค้าอยู่ในอาคารพาณิชย์ที่การเคหะแห่งชาติก่อสร้างให้ สินค้าส่วนใหญ่ ได้แก่ เสื้อผ้า เครื่องอุปโภคบริโภค อุปกรณ์โทรศัพท์มือถือ อุปกรณ์ก่อสร้าง สินค้าทางการเกษตร ฯลฯ และตลาดทางด้านทิศใต้ที่อยู่ในความดูแลของเทศบาลตำบลช่องเม็ก ลักษณะร้านค้าส่วนใหญ่เป็นอาคารชั้นเดียวมุงสังกะสีและก่อด้วยอิฐบล็อก นอกจากนี้ยังมีแผงลอย รถเข็น และการวางขายตามพื้น ในตลาดช่วงตอนเช้าและตอนเย็น นอกจากนี้บริเวณพื้นที่เกาะกลางบนทางหลวงหมายเลข 217 ที่เชื่อมต่อไปยังสปป.ลาว หน้าอาคารด่านตรวจคนเข้าเมืองมีแม่ค้าที่เข้ามาวางขายสินค้า ทั้งสินค้าทางการเกษตร ผลิตภัณฑ์จากป่า อาหารประจำท้องถิ่น ตามฤดูกาล ด้านทิศเหนือที่เป็นอาคารพาณิชย์นั้นเป็นที่อยู่อาศัยและประกอบการค้า ส่วนทางทิศใต้นั้นส่วนใหญ่เป็นร้านค้า

พื้นที่ทางด้านทิศตะวันตกถัดออกมาจากด่านตรวจคนเข้าเมืองช่องเม็กและด้านศุลกากรช่องเม็กซึ่งอยู่ใกล้บริเวณด่านชายแดนเป็นพื้นที่ทางการค้า คือ ตลาดการค้าชายแดนช่องเม็ก ถัดจากพื้นที่ทางการค้าออกมาเป็นสถานที่ราชการ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลช่องเม็ก เทศบาลตำบลช่องเม็ก หน่วยทำหนังสือผ่านแดนชั่วคราว สถานีตำรวจภูธรตำบลช่องเม็ก เป็นต้น และทางทิศใต้บริเวณใกล้กับเทศบาลตำบลช่องเม็กมีพื้นที่อยู่อาศัย คือ หมู่บ้านเอื้ออาทร ส่วนทางฝั่งลาว พื้นที่บริเวณเส้นเขตแดนระหว่างประเทศ ได้แก่ ด่านตรวจเอกสารคนข้ามแดน สถานที่ราชการ ร้านขายสินค้าปลอดภาษี ตลาดการค้าชายแดนบ้านวังเต่า เมืองปากเซ แขวงจำปาสัก สปป.ลาว ร้านค้าที่ขายสินค้าส่วนใหญ่ในตลาดการค้าชายแดนบ้านวังเต่า เป็นสินค้าจากประเทศจีน ไม่ว่าจะเป็น เสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้า ซึ่งเป็นสินค้าเลียนแบบ ส่วนสินค้าท้องถิ่น เช่น สินค้าทางการเกษตร อาหารป่า ที่วางขายกับพื้นริมถนน

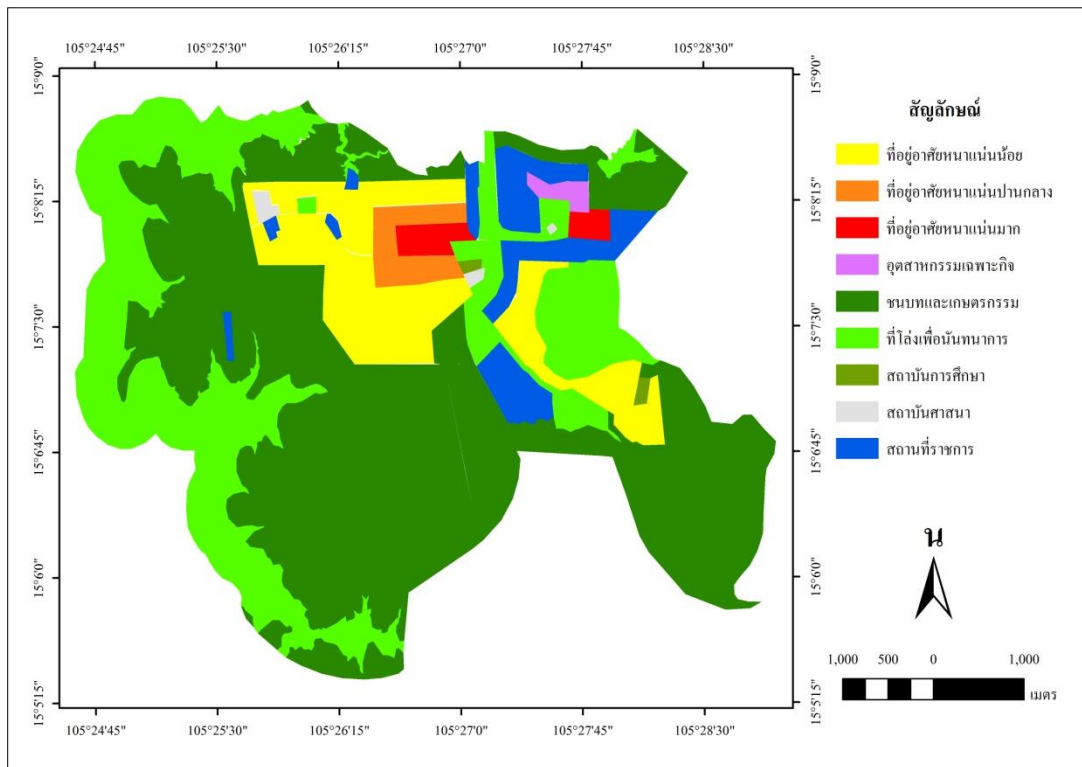
การพัฒนาพื้นที่บริเวณด่านชายแดน ด้านศุลกากรช่องเม็ก กระทรวงการคลังร่วมกับจังหวัดอุบลราชธานี กระทรวงมหาดไทย ได้ก่อสร้างอาคารที่ทำการด่านพรมแดน เป็นด่านตรวจคนเข้าเมือง รวมถึงสินค้าเข้าออกระหว่างประเทศ ด้านศุลกากร และศูนย์ราชการ อาคารชุดพักอาศัย เจ้าหน้าที่ ที่จอดรถ โรงพักสินค้า คลังเก็บของกลาง ลานตรวจสินค้า และสิ่งอำนวยความสะดวกในการตรวจปล่อยสินค้าขาเข้าและขาออก เพื่อรองรับการพัฒนาด่านช่องเม็ก ในส่วนของเทศบาลตำบลช่องเม็กและองค์การบริหารส่วนตำบลช่องเม็กมีหน้าที่ดูแลและปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณตลาด

การค้าชายแดนช่องเม็ก ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและคู่แลกรักษาเรื่องความสะอาดภายในพื้นที่ ส่วนประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณชายแดนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของรัฐ ไม่ใช่ที่ของตัวเอง เสียค่าเช่าเป็นรายเดือน จึงไม่ค่อยพบการต่อเติมหรือปรับปรุงพื้นที่อยู่อาศัยและการค้าขาย

บริเวณพื้นที่ชายแดนช่องเม็ก ได้ประกาศใช้ผังเมืองรวมช่องเม็ก จังหวัดอุบลราชธานี ในพ.ศ. 2552 มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและการดำรงรักษาเมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้อง ในด้านการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สิน การคมนาคมและขนส่ง การสาธารณูปโภค บริการสาธารณะ และสภาพแวดล้อมในบริเวณแนวเขตผังเมือง ให้สอดคล้องกับการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ผังเมืองรวมนี้มีนโยบายเพื่อจัดระบบและควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน ให้สามารถรองรับและสอดคล้องกับการขยายตัวของชุมชนในอนาคต รวมทั้งส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจและโครงสร้างสาธารณะ การใช้ประโยชน์ที่ดินตามแผนผังแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน (รูป 5.19) เป็นไปดังนี้ (กรมโยธาธิการและผังเมือง, 2553)

- (1) ที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย แสดงด้วยสีเหลือง
- (2) ที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง แสดงด้วยสีส้ม
- (3) พาณิชยกรรมและที่อยู่ออาศัยหนาแน่นมาก แสดงด้วยสีแดง
- (4) อุตสาหกรรมเฉพาะกิจ แสดงด้วยสีม่วงอ่อน
- (5) ที่ชนบทและเกษตรกรรม แสดงด้วยสีเขียว
- (6) ที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม แสดงเป็นสีเขียวอ่อน
- (7) สถาบันการศึกษา แสดงด้วยสีเขียวมะกอก
- (8) สถาบันศาสนา แสดงด้วยสีเทาอ่อน
- (9) สถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ แสดงด้วยสีน้ำเงิน

ร่างผังเมืองรวมช่องเม็ก จังหวัดอุบลราชธานี (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1) ได้ผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการผังเมือง เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2552 จากนั้นได้นำไปปิดประกาศ 90 วัน เมื่อครบกำหนดปรากฏว่ามีคำร้อง จำนวน 2 ฉบับ 210 ราย 3 เรื่อง โดยเป็นคำร้องด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินทั้งสิ้น (กรมโยธาธิการและผังเมือง, 2555)

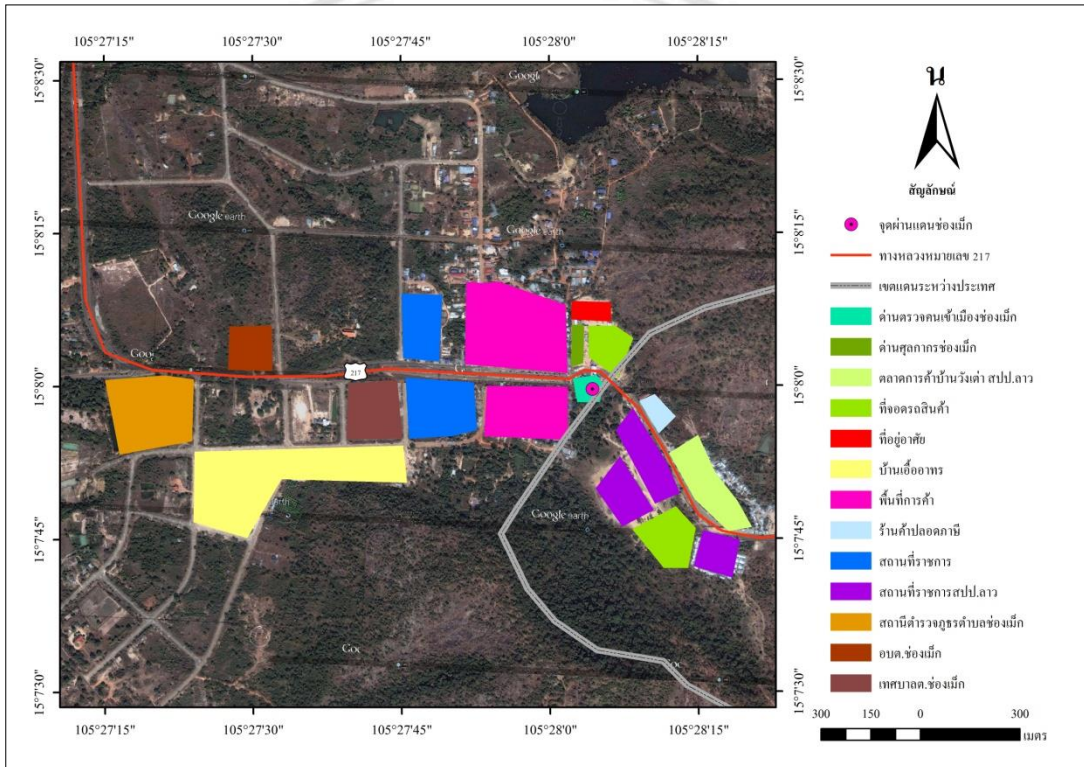

รูป 5.19 ผังเมืองรวมช่องเม็ก จังหวัดอุบลราชธานี

ประเด็นคำร้อง คือ บริเวณหมายเลข 9 (บางส่วน) ที่กำหนดให้เป็นการใช้ที่ดินประเภทสถาบันราชการ การสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ (สีน้ำเงิน) และบริเวณหมายเลข 6 (บางส่วน) ที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม (สีเขียวอ่อน) เป็นที่ดินประเภทพาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก (สีแดง) เนื่องจากประชาชนต้องการให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ค้าขายเชิงพาณิชยกรรมซึ่งรองรับความเจริญก้าวหน้าในอนาคต และการเป็นเมืองหน้าด่านที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวมากขึ้น และผู้ร้องสามารถอยู่อาศัยและค้าขายได้ถูกต้อง ผลการพิจารณาคำร้องเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2555 คณะกรรมการพิจารณาด้านผังเมืองยกคำร้องเนื่องจากเจตนารมณ์ของผังต้องการสงวนพื้นที่สำหรับการใช้ประโยชน์ทางราชการเท่านั้น และเพื่อเป็นการสงวนพื้นที่สำหรับการขยายตัวของด่านชายแดนในอนาคต

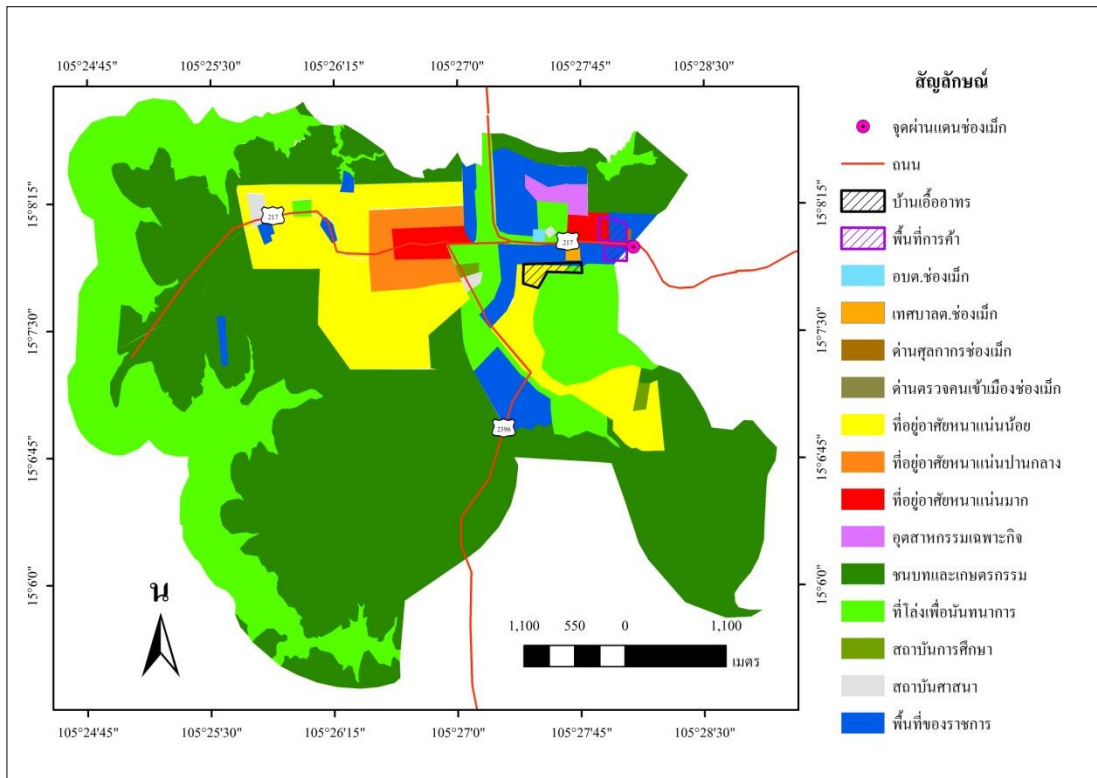
เมื่อพิจารณาจากแผนผังแสดงการใช้ประโยชน์ที่ดิน (รูป 5.20) จะพบว่าบริเวณพื้นที่คำร้องที่ร่างผังเมืองรวมช่องเม็ก จังหวัดอุบลราชธานี ออกประกาศนั้น แม้ผังเมืองรวมที่ออกมาจะทำให้เกิดการจัดระเบียบบริเวณด่านชายแดน การวางระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ เพื่อรองรับการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และให้ชุมชนมีความเป็นระเบียบสวยงาม แต่ได้สร้างความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจให้แก่ประชาชนที่อยู่อาศัยมาก่อนที่จะมีผังเมืองรวม เพราะต้องย้ายออกจากพื้นที่ค้าขายในปัจจุบัน เนื่องจากที่ตั้งของด่านชายแดน มีราษฎรบุกรุกเข้าไปค้าขายเป็นจำนวนมาก

และไม่ยอมเคลื่อนย้ายออกจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้ว่าจะจัดสถานที่รองรับไว้แล้ว เนื่องจากอยู่ไกลจากชายแดนเกินไปและไม่ใช้บริเวณที่นักท่องเที่ยวผ่านเข้า-ออกประจำ ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวทางฝั่งตะวันตกของทางหลวงหมายเลข 217 เป็นกรรมสิทธิ์ของกรมธนารักษ์โดยมีเทศบาลตำบลช่องเม็กเป็นผู้ดูแล และทางฝั่งตะวันออกของทางหลวงหมายเลข 217 เป็นพื้นที่ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลช่องเม็กเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์จากอาคารพาณิชย์

รูป 5.20 สภาพการใช้ที่ดินบริเวณชายแดนช่องเม็ก จังหวัดอุบลราชธานี

เมื่อพิจารณาฝั่งเมืองรวมช่องเม็กร่วมกับการใช้ที่ดินบริเวณชายแดนช่องเม็ก จังหวัดอุบลราชธานี (รูป 5.21) พบว่าบริเวณที่ฝั่งเมืองรวมกำหนดให้เป็นพื้นที่ราชการนั้น เป็นพื้นที่ค้าขายและเป็นที่อยู่อาศัยของประชาชนที่ทำการค้าขายอยู่บริเวณพื้นที่ตลาดชายแดน (ตาราง 5.6) แม้ทางราชการจะสร้างพื้นที่บริเวณอื่นที่รองรับประชาชนจากพื้นที่ดังกล่าว แต่ประชาชนในพื้นที่ก็ไม่ย้ายออกไป เพราะอยู่ไกลจากชายแดน ทำการค้าขายลำบาก ถ้าย้ายออกไปก็ทำให้เสี่ยงต่อการสูญเสียรายได้ที่เคยได้จากการทำการค้าบริเวณเดิมที่ตามฝั่งเมืองรวมจะเปลี่ยนเป็นพื้นที่ราชการ ซึ่งถือเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ประชาชนก็ไม่ยอมย้ายออกไปจากพื้นที่ ในขณะที่ภาครัฐก็ต้องการพื้นที่ที่เป็นพื้นที่ของรัฐมาใช้ในการพัฒนาปรับปรุงพื้นที่

รูป 5.21 การซ้อนทับการใช้ที่ดินบริเวณชายแดนช่องเม็กกับผังเมืองรวม

ตาราง 5.6 การใช้พื้นที่บริเวณตลาดการค้าชายแดนช่องเม็ก (ที่ไม่เป็นไปตามผังเมืองรวม)

พื้นที่ตามผังเมือง	พื้นที่จริง	จำนวน (ไร่)
สถานที่ราชการ	พื้นที่การค้า	47.64
สถานที่ราชการ	ที่อยู่อาศัย	12.90
ชนบทและเกษตรกรรม	ที่อยู่อาศัย	8.37
ที่โล่งเพื่อนันทนาการ	ที่อยู่อาศัย	0.50

หมายเหตุ: คำนวณจากพื้นที่บริเวณหน้าด่านชายแดนช่องเม็กและพื้นที่ใกล้เคียง ไม่ได้คิดจากพื้นที่ผังเมืองรวมทั้งหมด

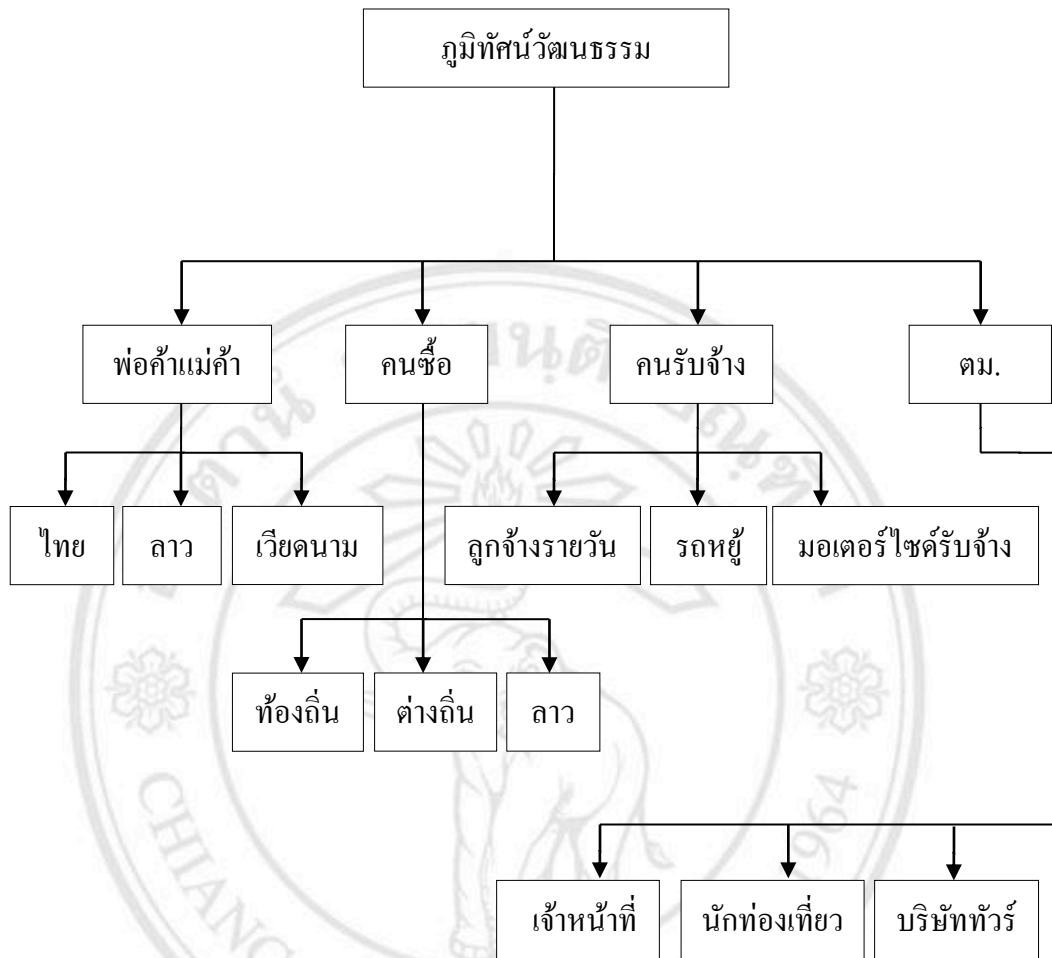
5.6 ภูมิทัศน์ชายแดนกับการค้าชายแดน

ภูมิทัศน์ชายแดนบริเวณชายแดนช่องเม็กเป็นชายแดนทางบก มีถนนจากไทยเชื่อมไปยังถนนเข้าสปป.ลาว บริเวณหน้าด่านชายแดนมีด่านตรวจคนเข้าเมืองตั้งอยู่ เป็นด่านขนาดใหญ่ที่สร้างรูปทรงให้มีลักษณะคล้ายกับดอกบัวเมื่อมองลงจากมุมสูง บริเวณด้านข้างด่านตรวจคนเข้าเมืองทั้งฝั่งซ้ายและขวามีช่องการจราจรที่ตรวจรถเข้าและออกนอกประเทศ ที่มีมาตรฐานและมี

ความเป็นสากลมากขึ้น ส่วนบริเวณทิศเหนือฝั่งถนนทางหลวงหมายเลข 217 มีด่านศุลกากรช่องเม็ก ตั้งอยู่ที่ท่าหน้าที่ตรวจสินค้าผ่านแดน นอกจากนี้ยังมีอาคารบ้านพักเจ้าหน้าที่ ลานจอดรถที่ไว้สำหรับจอดรถขนส่งสินค้าเพื่อรอการตรวจจากเจ้าหน้าที่ หน้าด่านชายแดนประกอบด้วยสถานที่ราชการ นอกจากนี้ในอาคารด่านตรวจคนเข้าเมืองก็มีธนาคารกรุงไทยไปตั้งอยู่ และสถานที่ราชการอื่นๆ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานเทศบาล สถานีตำรวจ อยู่ห่างออกมาจากด่านชายแดนประมาณ 1-2 กิโลเมตร ส่วนการค้าชายแดนมีพื้นที่ ดังนี้ ด้านทิศเหนือส่วนใหญ่ขายเสื้อผ้า สินค้าอุปโภคบริโภค ส่วนตลาดทางทิศใต้เป็นร้านขายอาหาร มีตลาดขายเย็นขายอาหารทั้งสดและสำเร็จรูป

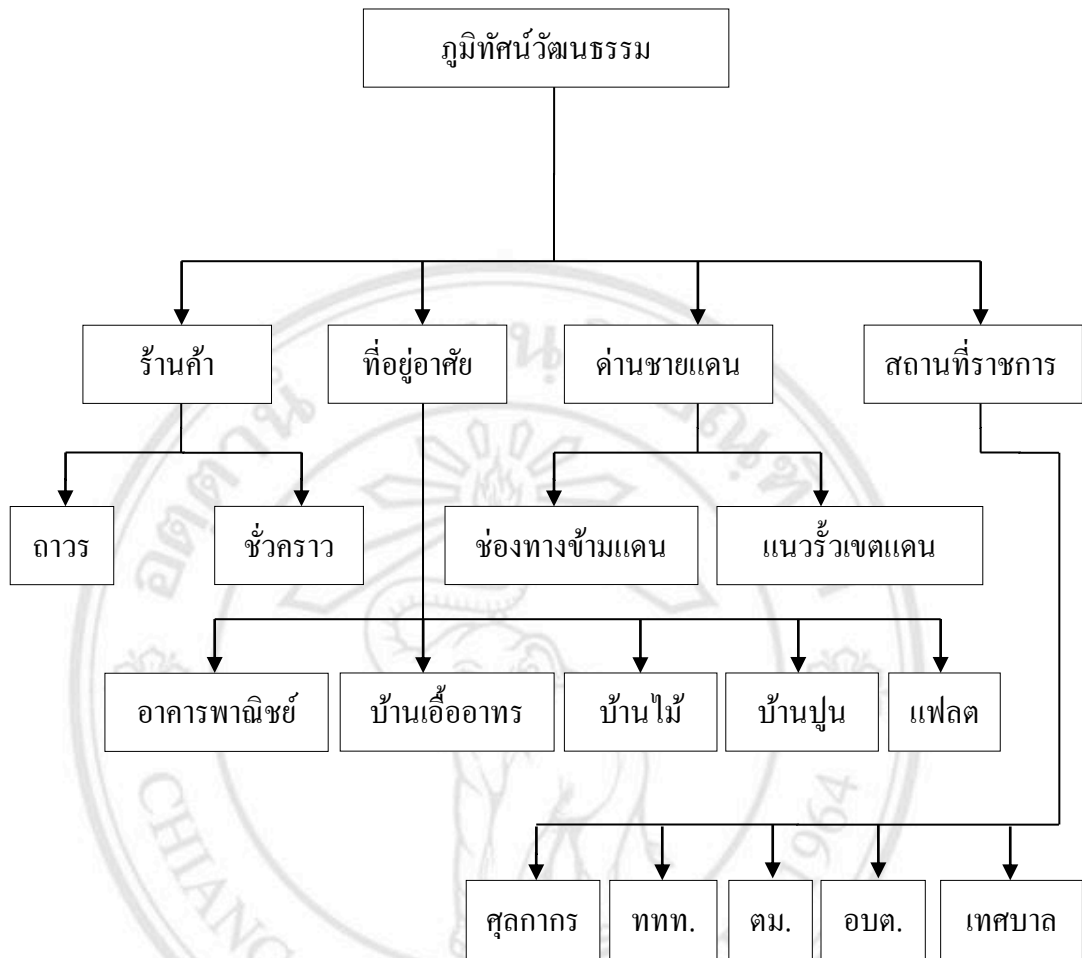
การค้าชายแดนมีความเกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์ชายแดน คือ การที่มีลักษณะทางพื้นที่ที่เหมาะสมอย่างี่ด่านช่องเม็กเป็นพรมแดนทางบก อยู่ในพื้นที่ราบ มีระบบการคมนาคมเชื่อมถึงกัน ทั้งทางไทยและสปป.ลาว มีส่วนทำให้เกิดการค้าชายแดนในพื้นที่ และต่อมาเมื่อการค้าเจริญรุ่งเรือง ก็กลับมาส่งผลต่อลักษณะภูมิทัศน์ชายแดนอีก เพราะมีการขยายพื้นที่อยู่อาศัย เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่า เนื่องจากคนอพยพเข้ามาเพื่อตั้งถิ่นฐานและทำการเกษตร เพราะหวังว่าจะทำการค้าบริเวณด่านชายแดนได้ดี นอกจากนี้ถ้าเราจะมองถึงกิจกรรมที่เกี่ยวข้องบริเวณด่านชายแดนก็จะทำให้เรามองเห็นลักษณะภูมิทัศน์ชายแดน การดำเนินกิจกรรมและการเคลื่อนไหวของคนหลากหลายอาชีพ เช่น รถเข็นของ (ลาว เรียกรถเข็น) ที่รับจ้างขนสินค้าที่พ่อค้าแม่ค้าซื้อไปขายต่อ โดยนำสินค้านั้นผ่านด่านตรวจของเจ้าหน้าที่ วินมอเตอร์ไซค์ที่รับจ้างทำหนังสือผ่านแดนชั่วคราวซึ่งห่างออกไปจากด่านตรวจคนเข้าเมืองช่องเม็กประมาณ 1 กิโลเมตร บริษัททัวร์ที่นำคนไปท่องเที่ยวในสถานที่ที่น่าสนใจในพื้นที่ลาวใต้ หรือในประเทศที่ลูกค้าต้องการ และพ่อค้าแม่ค้าคนกลางที่รับซื้อสินค้าจากลาวแล้วนำมาขายต่ออีกทีให้แม่ค้าคนไทย

จากรูป 5.22 ทำให้เห็นลักษณะภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมกับการค้าชายแดนช่องเม็กว่ามีลักษณะที่มีผู้คนในหลากหลายบทบาทหน้าที่มาเกี่ยวข้องกัน ทำให้เกิดรายได้ เกิดการสร้างงาน มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ ซึ่งลักษณะภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมชายแดนดังกล่าวจะปรากฏเฉพาะบริเวณชายแดน ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ มีคนที่มีสัญชาติต่างกัน มาปฏิสัมพันธ์กัน โดยเฉพาะทางด้านการค้าและบริการ

รูป 5.22 กฏมิตศนั้วฒนธรรมกับการค้ำขายแดนชอ่งเม้ก

นอกจากกฏมิตศนั้วฒนธรรมกับการค้ำขายบริเวณชายแดนแล้ว ยังมีกฏมิตศนั้วฒนธรรมกับพื้นที่ชายแดน จากรูป 5.23 แสดงให้เห็นถึงลักษณะที่ปรากฏในพื้นที่ชายแดนว่าเกิดลักษณะทางพื้นที่ที่หลากหลาย ได้แก่ 1) ร้านค้ำ มีทั้งแบบถาวร และชั่วคราว 2) ที่อยู่อาศัย เช่น อาคารพาณิชย์ บ้านเอื้ออาทร บ้านไม้ บ้านปูน และแฟลตเจ้าหน้าที่ด่านศุลกากร 3) ด่านชายแดน ได้แก่ ชอ่งทางข้ามแดน และแนวรั้วเขตแดน และ 4) สถานที่ราชการ ได้แก่ ด่านศุลกากร การทอ่งเท้ยว ด้านตรวจคนเข้าเมือง องค์การบริหารส่วนตำบล และเทศบาล ซึ่งเป็นลักษณะทางกฏมิตศนั้วฒนธรรมกับพื้นที่บริเวณชายแดนชอ่งเม้ก

รูป 5.23 กฎหมายผังเมืองกับพื้นที่ชายแดนช่องเม็ก

5.7 สรุป

การศึกษาเกี่ยวกับกฎหมายชายแดนและการเปลี่ยนแปลงกฎหมายชายแดนทำให้เข้าใจลักษณะกฎหมายชายแดนและการเปลี่ยนแปลงกฎหมายบริเวณช่องเม็ก โดยลักษณะกฎหมายที่ศึกษาในด้านการตั้งถิ่นฐาน การใช้ที่ดิน พื้นที่ทางการค้า และเส้นทางคมนาคม ก็ทำให้เข้าใจลักษณะกฎหมายของเมืองชายแดน ทั้งนี้การใช้พื้นที่ของเมืองชายแดน การพัฒนาเชิงพื้นที่ของภาครัฐ จากการก่อสร้างอาคารราชการ และการวางผังเมืองเพื่อควบคุมการใช้ประโยชน์ที่ดิน และการใช้พื้นที่บริเวณชายแดนของประชาชนที่เป็นพื้นที่ทางการค้า เพื่อสร้างรายได้และการดำรงชีพ ทำให้เกิดลักษณะกฎหมายบริเวณชายแดนขึ้น ซึ่งเป็นลักษณะพื้นที่ที่แสดงความเป็นเมืองชายแดน สอดคล้องกับแนวคิดของ Carl Sauer เกี่ยวกับเรื่องกฎหมาย (Johnston, 2000) ที่ว่าประเภทการใช้ที่ดินได้สะท้อนลักษณะกฎหมายธรรมชาติและกฎหมายทางวัฒนธรรม ซึ่งลักษณะกฎหมายธรรมชาติ ได้แก่

การใช้ที่ดินประเภทป่าไม้และแหล่งน้ำ เป็นลักษณะภูมิทัศน์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ส่วนพื้นที่ทางการค้า และเส้นทางคมนาคมเป็นลักษณะภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์

การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ชายแดน แบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการตั้งถิ่นฐาน ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในแต่ละด้านเกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เป็นลักษณะภูมิทัศน์วัฒนธรรม ในด้านการตั้งถิ่นฐานและเส้นทางคมนาคมทำให้เห็นถึงพัฒนาการทางพื้นที่ที่เกิดขึ้นบริเวณชายแดนว่าจากอดีตที่มีการตั้งเป็นด่านชายแดนมาถึงปัจจุบันที่กลายเป็นด่านสากลช่องเม็ก พื้นที่เปลี่ยนแปลงไปตามนโยบายและการพัฒนาของทางภาครัฐ ซึ่งส่งผลกระทบต่อภาคเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการค้าในท้องถิ่น กฎระเบียบที่ไม่รัดกุมในช่วงแรกและช่วงที่สองทำให้การค้าขายที่ตลาดชายแดนช่องเม็กอยู่ในยุคเฟื่องฟู การค้าขายเจริญรุ่งเรือง สร้างรายได้ให้พ่อค้าแม่ค้า และคนในท้องถิ่นมาก พอถึงในช่วงที่สามที่มีการเปลี่ยนกฎระเบียบที่รัดกุม การเดินทางผ่านเข้าออกชายแดนยากขึ้น เพราะต้องใช้เอกสาร มีมาตรฐานและมีความเป็นสากลมากขึ้น ทำให้การค้าที่เคยรุ่งเรืองกลับซบเซา เพราะคนเดินทางมาที่ด่านชายแดนช่องเม็กลดลง ในด้านเศรษฐกิจเป็นการศึกษากิจกรรมทางเศรษฐกิจ การจ้างงาน และรายได้ของประชากรที่เปลี่ยนแปลงไปภายใต้ นโยบายและลักษณะการค้าที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดน และในด้านสังคมก็ทำให้เข้าใจประชากรในพื้นที่ชายแดนและสภาพความเป็นอยู่ เพราะพื้นที่ที่เป็นชายแดนมีลักษณะเฉพาะและแตกต่างจากพื้นที่อื่น ซึ่งทำให้เข้าใจลักษณะประชากรของเมืองชายแดน

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาภูมิทัศน์ชายแดนกับการบริหารจัดการพื้นที่ของภาครัฐแล้วก็ทำให้เห็นถึงผลกระทบของการพัฒนาของภาครัฐต่อการค้าขายของประชาชนในท้องถิ่น เพราะผลของการพัฒนาไม่ใช่แค่เพียงไปในทางที่ดีขึ้นเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อคนในพื้นที่ด้วย ทั้งนี้ภาคราชการไม่ได้นำมิติด้านเศรษฐกิจและสังคมของคนในท้องถิ่นมาร่วมในการวางแผน และยังไม่มีความมาตรการทางเศรษฐกิจที่เหมาะสมรองรับ ซึ่งถ้าภาครัฐได้ใช้มิติในด้านนี้มาพิจารณาร่วมด้วยก็ช่วยให้ปัญหาที่เกิดขึ้นบรรเทาลง และทางภาคประชาชนก็ไม่เดือดร้อนจากโครงการพัฒนาของภาครัฐ และสำหรับเรื่องภูมิทัศน์ชายแดนกับการค้าชายแดน ทำให้เห็นความเป็นเมืองชายแดนที่มีลักษณะเฉพาะ ทั้งนี้ด่านช่องเม็กเป็นพรมแดนทางบก ทำให้การคมนาคมขนส่งและการเดินทางไปยังสปป.ลาวสะดวกรวดเร็ว และกิจกรรมสำคัญที่เกี่ยวข้องกับความเป็นเมืองชายแดนคือการค้าชายแดนที่ทำให้ประชาชนจากทั้งสองฝั่งประเทศมีรายได้ มีการติดต่อสื่อสารกัน การค้าขายระหว่างกัน และยังสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อประชาชนระหว่างสองพื้นที่ให้มีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน